

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

MICHAELA ŠTĚTINOVÁ

III. ročník – prezenční studium

Obor: speciální pedagogika pro 2. stupeň ZŠ a SŠ a
matematika se zaměřením na vzdělávání

**SEXUÁLNÍ VÝCHOVA A PŘÍPRAVA NA PARTNERSKÝ
ŽIVOT U DOSPÍVAJÍCÍCH S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Petra Jurkovičová, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Uherském Ostrohu dne 13. 6. 2010

.....

Michaela Štětinová

Ráda bych zde poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Petře Jurkovičové, Ph.D. za odborné vedení a věcné připomínky. Dále bych chtěla poděkovat Ing. Petru Konvalinkovi, zástupci ředitele Střední školy F. D. Roosevelta pro tělesně postižené v Brně, za poskytnutí možnosti realizace mého výzkumu a vstřícné jednání.

Motto:

„Výchova k sexualitě je především výchovou k lásce v její plnosti.“

Dr. Radim Palouš, DrSc.

OBSAH

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1. Tělesné postižení.....	7
1.1. Tělesné postižení vrozené.....	7
1.2. Tělesné postižení získané.....	8
2. Pohlavní soustava	11
2.1. Pohlavní orgány ženy.....	11
2.1.1. Menstruační cyklus	12
2.2. Pohlavní orgány muže	12
3. Sexuální výchova ve škole.....	15
3.1. Předmět sexuální výchovy	15
3.2. Principy a metody	19
4. Láska a partnerství	21
4.1. Láska	21
4.2. Partnerství	22
5. Sexuální výchova osob s tělesným postižením.....	25
5.1. Sexualita.....	25
5.2. Sexualita osob s tělesným postižením	26
6. Sexuální terapie.....	29
PRAKTICKÁ ČÁST	31
7. Výzkumný cíl.....	31
8. Výzkumné hypotézy	31
9. Výzkumný vzorek.....	31
10. Výzkumné metody.....	32
11. Analýza výzkumného šetření.....	34
12. Závěr výzkumného šetření.....	47
12.1. Vyhodnocení stanovených hypotéz	47
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
SEZNAM PŘÍLOH.....	52
ANOTACE	

ÚVOD

Sexuální výchova je téma, které je v naší společnosti stále ještě poměrně tabu. I když už ne do takové míry, jako v předchozích letech. Sexuální výchova ve škole bývá často zařazena v rámci nějakého předmětu jen tak okrajově, abychom žáky poučili o přenosně pohlavních chorobách a antikoncepčních metodách. Jenomže to mladému člověku nestačí. Další informace si tedy nachází na internetu, v časopisech a od kamarádů. A proto má často informace zkreslené. Nezáleží na tom, zda žák má nebo nemá postižení.

Tuto práci se autorka snažila zaměřit na určitou cílovou skupinu – dospívající s tělesným postižením. Protože většinová společnost má vůči lidem s tělesným postižením různé předsudky, které jsou zcela zbytečné. Většinou jediný rozdíl, který je mezi nimi a intaktní populací, je zdravotní stav, který je patrný na první pohled. Dospívající s tělesným postižením mají stejné problémy jako dospívající bez postižení. Také řeší otázky sexuality, partnerství, rodinného života, založení rodiny apod. Bohužel ale společnost je často vnímá jako osoby asexuální, které takové informace vůbec nepotřebují a kterých se takové informace netýkají. Proto často tápou a nevědí. A opět jsou odkázáni na často ne příliš spolehlivé zdroje, jako je internet, televize a časopisy.

Cílem této práce bylo zpracovat informace z knih o sexualitě a sexuální výchově osob s tělesným postižením a přípravě na jejich partnerský život a seznámit tak veřejnost s těmito informacemi.

Práce byla rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části jsme se nejprve zabývali tělesným postižením obecně a psychikou osob s tělesným postižením, dále pohlavním ústrojím člověka, další kapitola je zaměřena na sexuální výchovu ve školách, poté jsme se zaměřili na lásku a partnerství a na konec sexualitu osob s tělesným postižením. Praktická část byla pojata formou dotazníku na toto téma, který byl rozšířen mezi studenty Střední školy F. D. Roosevelta pro tělesně postižené v Brně.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Tělesné postižení

„Tělesné postižení jsou přetrvávající nebo trvalé nápadnosti, snížené pohybové schopnosti s dlouhodobým nebo podstatným působením na kognitivní, emocionální a sociální výkony. Za tělesná postižení jsou považovány vady pohybového a nosného ústrojí, tj. kostí, kloubů, šlach i svalů a cévního zásobení a poškození nebo poruchy nervového ústrojí, pokud se projevují porušenou hybností (Renotírová, Ludíková, 2006, s. 212).“

Tělesná postižení dělíme na vrozené a získané, přičemž získané poté ještě případně na získané po nemoci a získané po úraze.

1.1. Tělesné postižení vrozené

S vrozeným tělesným postižením, jak nám již název říká, jedinci už přichází na svět. Příčiny vrozeného tělesného postižení bývají prenatalní – nejrůznější infekční onemocnění matky v době těhotenství, nedostatek vitamínů, intoxikační látky, apod.; perinatální – protražovaný porod, analgetika, anestetika, překotný porod apod.; a raně postnatální – úrazy hlavy, novorozenecká žloutenka, infekce CNS apod. Nejčastější příčinou vrozeného tělesného postižení ale bývá dědičnost (Renotírová, Ludíková, 2006).

Výzkumy nám ukazují, že s vrozeným tělesným postižením se člověk snadněji vyrovnává, protože s ním žije od mala. Také rodina postiženého je přijme snáz. Důležité je, aby se dítě vyvíjelo co nejlépe, i co se týká sociálního vývoje, tudíž je potřeba jej zařazovat mezi vrstevníky od útlého věku (mateřská škola, základní škola).

Když se bavíme o sexualitě osob s tělesným postižením, zajímá nás především vliv postižení na sexuální a partnerský život. Tedy viditelnost a fyziologický růst a vývoj organismu. Nejprve se zaměříme na vady končetin a růstové odchylky. Mezi tato postižení, které jsou na první pohled výrazně viditelné, řadíme:

- amélie – úplně nevyvinuté končetiny;
- dysmélie – tvarově vývojová odchylka končetin;
- fokomélie – ruce či nohy vyrůstající přímo z trupu.

Mezi malformace, které nejsou na první pohled výrazně viditelné, či se dají lehce skrýt oblečením, můžeme zařadit

- polydaktylie – nadměrný počet prstů dolních i horních končetin;
- arachnodaktylie – nadměrně dlouhé a tenké prsty na horních i dolních končetinách;

- syndaktylie – srůsty prstů horních i dolních končetin;
- luxace – vykloubení - kloubní hlavice je mimo kloubní jamku;
- subluxace – lehčí stupeň luxace, hlavice kloubu je posunutá;
- vrozená noha hákovitá – noha je ohnutá špičkou vzhůru, atp. (Renotiérová, Ludíková, 2006).

Dále do vrozeného tělesného postižení zařazujeme také obrny, ať už centrální a periferní, tak také dětskou mozkovou obrnu, která je dnes velmi rozšířená. Je to postižení hybnosti a jejího vývoje, které je způsobeno poškozením mozku před porodem, při porodu nebo do 1 roku po porodu. Toto postižení má další přidružené příznaky, jako jsou poruchy řeči, intelektu, psychomotoriky, neobratnost, epileptické záchvaty, či neklid (Renotiérová, 2002).

Mozkové obrny dělíme na plegie – ochrnutí úplné a parézy – ochrnutí částečné. Dětská mozková obrna se dělí dále na spastickou a nespastickou.

Spastické formy jsou:

- diparetická (Littleova nemoc) – symetricky postiženy jsou dolní končetiny;
- hemiparetická – postižena je polovina těla, horní a dolní končetina;
- oboustranná hemiparetická – postiženy jsou všechny čtyři končetiny nerovnoměrně;
- kvadruparetická – postiženy jsou všechny čtyři končetiny většinou symetricky.

Formy nespastické jsou:

- dyskinetická – bezděčné, nepotlačitelné pohyby, špatně srozumitelná řeč;
- hypotonická – snížení svalového tonu, zvýšený rozsah pohybů v kloubech, často se mění na dyskinetickou nebo spastickou formu (Renotiérová, 2002).

1.2. Tělesné postižení získané

Jedná se o postižení, které člověk získal během života v důsledku nemoci nebo úrazu, či různé deformace, které mohou být způsobeny i nesprávným držením těla. Je to povětšinou náhlá změna (pokud tedy nepočítáme deformace následkem špatného držení těla), se kterou se člověk musí vyrovnat a znovu se začlenit do společnosti.

Tělesné postižení po nemoci a lidé s onemocněním

„Podle směrnice ministerstva zdravotnictví se člení děti a mládež do čtyř zdravotních skupin (srov. Monatová 1994; Kábele 1992):

- děti a mládež nadprůměrná – úplně zdravá, tělesně dobře vyvinutá;
- děti a mládež prakticky zdravá – s nepatrnými úchyly zdravotního stavu;

- děti a mládež oslabená – se značnými úchylkami tělesného vývoje a zdravotního stavu;
- děti a mládež nemocná (Pipeková a kol. 1998, s. 144).“

Do této skupiny postižení můžeme zařadit například revmatická onemocnění, progresivní svalovou dystrofii (myopatii), dětskou infekční obrnu, Perthesovu chorobu, ale také v dnešní době čím dál častější alergická a astmatická onemocnění, či velmi nepříjemné nemoci gastrointestinálního traktu a urogenitálního systému a mnohé další (Renotierová, 2002).

Tělesné postižení po úraze

V dnešní době slyšíme nebo čteme často o dopravních nehodách, živelných katastrofách a jiných událostech, které mohou vážně poškodit zdravotní stav člověka mnohdy i s trvalými následky, které mohou zasahovat mobilitu člověka částečně nebo úplně.

Často se setkáváme s úrazy mozku a míchy, zlomeninami obratlů, či úrazovým poškozením periferních nervů. Některé úrazy mohou mít za následek až amputaci končetin.

Deformace

Deformace dnes jsou velmi časté, především deformace páteře, což je následkem nesprávného držení těla, například neustálým sezením u počítače. I když mezi příčiny řadíme vnitřní – fyziologické (dědičnost, nerovnoměrný růst dítěte, nesprávná výživa), pak ale také vnější (sedavá poloha, obezita, jednostranný pohyb, spaní na měkkém lůžku)

Páteř se deformuje buď v rovině sagitální – předozadní, nebo, a to častěji, v rovině frontální – čelní.

Vadné držení těla máme:

- hrudní kyfóza – „kulatá záda“
- hyperlordóza
- bederní lordóza
- nedostatečné zakřivení páteře – plochá záda
- skolióza
- plochá noha
- bočítost kolen vnitřní nebo zevní

Lidé, jejichž tělesná postižení jsou patrná na první pohled, například grimasování při DMO, deformity rukou, obličej, budí pozornost při každodenních sociálních stycích. I přesto, že postižení není kolikrát tak závažné, jak na první pohled vypadá, lidé prožívají tíživé společenské situace. Proto musíme brát velký ohled nejen na postižení, jeho stupeň a rozsah, ale i na hodnocení subjektivní a sociální význam. Každé subjektivní hodnocení odráží postoje a hodnoty společnosti (předsudky vůči jakkoli postiženým jedincům, obzvláště tedy k lidem se zjevným

postižením). Proto platí obecná zásada, snažit se co nejvíce svým vzhledem přiblížit intaktní populaci, která pak jedince snadněji přijme.

Na psychiku náročné jsou nemoci a postižení, které postupují a mají progresivní tendence (mozkové nádory). Lidé s takovým postižením vnímají jejich postupné zhoršování, ale jsou proti nemoci bezmocní. Stejně tak jsou na psychiku náročná postižení zasahující do sociálně silně postavených funkcí (udržování moči, pohlavní orgány).

Rozsah psychologických změn a rozsah postižení nejsou ale psychicky přímo úměrné. Co ale úměrné je, to je rozsah postižení k mimořádně náročné životní situaci lidí s tělesným postižením. Znamé jsou případy, kdy lidé s rozsáhlým orgánovým postižením mají běžné společenské vztahy, jsou společností přijímáni, trpí tedy jen malou defektivitou, naopak jsou i lidé, pro které je lehké tělesné postižení zdrojem velké defektivity, rušící všechny sociální vztahy (srov. Vítková 1999, Kracík 1984).

2. Pohlavní soustava

Nedílnou součástí organismu člověka je pohlavní soustava. Na rozdíl od například pohybové soustavy není časté její poškození při tělesném postižení. Můžeme si tedy uvést pohlavní orgány ženy i muže bez rozdílu zdravého jedince a jedince s postižením.

Asi od šestého týdne nitroděložního života se začínají diferencovat vaječníky ženy a varlata muže z původně společného základu. Pohlavní orgány dále rostou a vyvíjejí se. Jejich funkční vývoj končí v období puberty schopností tvorby zralých vajíček nebo spermií. Růst a vývoj všech orgánů je jedním ze základních projevů života, který u dítěte je ukazatelem zdravotního stavu, proto je důsledně sledován.

2.1. Pohlavní orgány ženy

Mezi pohlavní orgány ženy patří vaječníky, vejcovody, děloha a pochva. Vstup do pochvy ohraničují zevní pohlavní orgány, které jsou tvořeny velkými a malými stydkými pysky, vestibulárními žlázami a topořivými tkáněmi, tj. klitoris a topořivé těleso po obou stranách poševního vchodu.

Vaječníky - ovaria

Vaječníky jsou uloženy v pánevní dutině a mají velikost vlašského ořechu. Od puberty naplňují dvě základní funkce – produkují zralá vajíčka a syntetizují a uvolňují pohlavní hormony. V povrchové (korové) vrstvě vaječnicků se vyvíjejí ze základů pohlavních buněk (oocytů) zralá vajíčka.

Již při narození malého dítěte ženského pohlaví je v obou vaječnících asi 400 000 „zárodků“ vajíček. Dozrává z nich ale většinou střídavě v pravém a levém vaječniku jen 400 vajíček.

Specializované buňky vaječnicků syntetizují pohlavní hormony, které uvolňují do krve. Ženské pohlavní hormony patří mezi steroidy. Nejvýznamnější jsou progesteron a estrogen. Hormony ovlivňují růst a vývoj pohlavních orgánů, mléčných žláz a celého těla. Připravují organismus ženy na těhotenství, ovlivňují průběh těhotenství a navazují typické chování ženy (Novotný, Hruška, 2003).

Vejcovody – tuba uterina

Vejcovody tvarem připomínají prohnutou nálevku s roztřepeným okrajem. Jsou přiloženy k vaječniku s ústím do dělohy. K jejich funkci patří zachytit vajíčko ze zralého Graafova folikulu vaječnicku a transport do dělohy. Zde dochází k oplození (Novotný, Hruška, 2003).

Děloha – uterus

Děloha je dutý silnostěnný orgán tvaru komolého kužele, tvořený převážně hladkou svalovinou. Zde dochází k zachycení rozrýhovaného vajíčka a k jeho vývoji v zárodek – embryo a poté dále v plod (Novotný, Hruška, 2003).

Pochva – vagina

Svalová trubice, která spojuje děložní dutinu se zevními pohlavními orgány. Stejně jako děloha, je i pochva tvořena hladkou svalovinou. Vchod do pochvy je před prvním pohlavním stykem téměř uzavřen slizniční řasou, které se říká panenská blána – hymen (Novotný, Hruška, 2003).

2.1.1. Menstruační cyklus

Sliznice dělohy prodělává cyklické změny, které se nazývají menstruační cyklus. Cyklus se zpravidla opakuje v intervalech 28 dní. Avšak kolísání v rozmezí 24 – 32 dnů je naprosto běžné. Menstruace nastupuje individuálně asi v 12 – 16 letech dívek.

Menstruační cyklus má čtyři fáze:

1. menstruace – první fáze cyklu, která začíná odloučením a odstraněním děložní sliznice, což se projevuje krvácením, které trvá 3 – 5 dní;
2. růstová fáze – proliferační – děložní sliznice se opět regeneruje a roste, zraje Graafův folikul, který funguje jako žláza s vnitřní sekrecí a produkuje estrogen. Tato fáze trvá 5. – 12. den cyklu;
3. sekreční fáze – v této fázi pokračuje růst a překrvování děložní sliznice vlivem estrogenů, po ovulaci také vlivem progesteronu ze žlutého tělíska. Děložní sliznice dosahuje tloušťky až 5 mm. Tato fáze trvá 12. - 27. den cyklu a uvolňuje se vajíčko;
4. ischemická fáze – žluté tělísko zaniká, postupně se mění na bílé tělísko a klesá produkce hormonů. To vyvolá stažení svaloviny cév a zastavení přívodu krve s živinami a kyslíkem ke sliznici. Ta následkem toho odumírá. Poté se obnoví normální průtok krve sliznicí a odumřelé buňky jsou odlučovány. Probíhá opět menstruace. Ischemická fáze trvá jen asi 24 hodin (Novotný, Hruška, 2003).

2.2. Pohlavní orgány muže

Mezi pohlavní orgány mužů patří varlata, nadvarlata, chámovody a část močové trubice, měchýřkovité žlázy, prostata a pyj.

Šourek - scrotum

Šourek svým tvarem připomíná vak rozdělený přepážkou na dvě poloviny, z nichž každá obsahuje varle a nadvarle. Kůže šourku bývá od puberty ochlupená ochlupením, které přechází až na kůži ve spodní části břicha (Novotný, Hruška, 2003).

Varlata – testes

Varlata se v těhotenství zakládají v dutině břišní. Do porodu pak ve většině případů sestoupí z břicha až do šourku. Varlata dospělého muže mají délku 4 – 5 cm a šířku 2 – 3 cm.

Hlavní funkcí varlat je produkce spermií a syntéza a uvolňování pohlavních hormonů. Ve varlatech se také vyvíjejí a zrají spermie. Tento děj se nazývá spermatogeneze.

Spermie vznikají v semenotvorných kanálcích varlete ze spermatocytů, jež vznikly ze spermatogonií. Při spermatogenezi vznikají redukčním dělením a procesy zrání celkem čtyři haploidní spermie z každého spermatocytu. Zrání spermií trvá od redukčního dělení – meiózy přibližně 74 – 75 dní a potřebuje o 4°C nižší teplotu, než je v dutině břišní. V důsledku vyšší teploty nemohou vzniknout funkční zralé spermie. Výživu zrajících spermií obstarávají v semenotvorných kanálcích varlete Sertoliho buňky.

V Leydigových buňkách varlat probíhá syntéza pohlavních hormonů, které jsou podle potřeby uvolňovány do krve. Varlata muže patří mezi žlázy s vnitřní sekrecí.

Pohlavní hormony muže jsou, stejně jako pohlavní hormony ženy, steroidní látky. Hlavním mužským hormonem je testosteron, který ovlivňuje růst a vývoj pohlavních orgánů a celého těla a navozuje typické chování dospělého muže (Novotný, Hruška, 2003).

Nadvarle – epididymus

Nachází se na horním zadním pólu každého varlete. Jsou zde zadržovány zralé spermie, které se mísí s hlenovitým sekretem buněk nadvarlete. Spermie zde získávají pohyblivost, která je nutná pro oplození vajíčka. Jsou zde uchovávány 40 dní (Novotný, Hruška, 2003).

Chámovod (semenovod) – ductus deferens

Chámovod je 40 cm dlouhý vývod nadvarlete, spojující nadvarle a močovou trubici. Prochází od nadvarlete šourkem a tříselným kanálem do břišní dutiny, kde se stáčí do pánve a ústí v oblasti prostaty pod močovým měchýřem do močové trubice.

Při dráždění pohlavních orgánů dojde vlivem kontrakcí svaloviny stěn chámovodu k nasávání spermií z nadvarlete a jejich vypuzování chámovodem a močovou trubicí ven z těla. Tomuto procesu se říká ejakulace (Novotný, Hruška, 2003).

Měchýřkovité žlázy a prostata

Obohacují hlenovitý sekret nadvarlete o další důležité látky. Tuto smíšenou tekutinu nazýváme semeno – ejakulát. K vypuzování ejakulátu z těla může docházet buď pohlavním

drážděním, nebo samovolně, obvykle ve spánku. Tento proces se nazývá poluce a probíhá především v pubertě (Novotný, Hruška, 2003).

Penis

Penis je komplementárním orgánem k pochvě ženy a umožňuje pohlavní spojení – koitus. Penisem prochází močová trubice. Z větší části je tvořen třemi topořivými tělesy – párovým a nepárovým topořivým tělesem. Párové topořivé těleso probíhá souběžně nad močovou trubicí. Z tkáně houbovitého vzhledu je v přední části nepárového topořivého tělesa vytvořen žalud a otvorem v něm ústí močová trubice, která vede ven mimo tělo. V topořivých tělesech penisu jsou dutinky, ty se v případě pohlavního vzrušení naplní krví a tím dochází k napřímení penisu – erekci.

Erekce je složitý reflexní děj, který je řízen z bederní oblasti páteřní míchy a u mužů výrazně ovlivňovaný psychickým stavem. Průběh erekce je závislý na řadě, především smyslových, podnětů (Novotný, Hruška, 2003).

3. Sexuální výchova ve škole

3.1. Předmět sexuální výchovy

Na sexuální život dnes bývají dospívající mnohem lépe, ale i mnohem hůře připraveni, než tomu bylo v dobách minulých. Média v dnešní době kladou velkou úctu na dětství a dospívání, což je jistě chvályhodné, avšak naopak útočí na dospívající skrytější formou. Televize, časopisy, internet, reklama, rozhlas tak oslabují všechno, co má v sobě sexualita člověka krásného (Gilbert, 2009). Velkým kladem dnešní doby ale naopak je větší otevřenost a upřímnost, toto téma již většinou není tabu a sexualita není považována za jisté zlo, jak byla v minulých letech.

„Sexualita člověka zahrnuje všechny rozměry lidské osobnosti: tělesnou, psychickou, emocionální, duchovní a morální. Sexuální výchova by se měla uskutečňovat současně na všech těchto úrovních. Díky zohlednění všech rovin lidské sexuality budou mít rady udílené dětem a mládeži realistickou podobu, a tím se prokáží jako skutečná pomoc (Augustyn, 1998, s. 49).“

Sexuální výchova začíná již v raném dětství a to výchovou citovou. Primárně by měla být uskutečňována doma v rodině. Pokud tedy rodičům na svých dětech záleží. V dnešní době ale rodiče často přenášejí zodpovědnost na školu, protože v domácím prostředí chybí náležitě vzdělání, rodina je rozpadlá, rodiče rozvedení, či je v rodinném prostředí tabuizace sexuality. Přesto by se ale děti měli takové informace dovídat doma, škola by měla sloužit pouze jako podpora (Augustyn, 1998).

Základem sexuální výchovy ve škole není jen zprostředkování mnoha informací daných osnovami, ale především osvojování chování, dovedností a návyků daných těmito informacemi (Täubner, 1997). Sexuální výchova ve škole by měla být zaměřena, spíše než na fyzickou stránku, na pohlížení na celý život člověka a k manželské a rodičovské lásce, což by měl být hlavní cíl sexuální výchovy jak ve škole, tak v rodině. Nemůžeme tuto výchovu směřovat pouze na fyzickou stránku sexuality, nýbrž na formování svědomí a také hlavně mezilidských vztahů (Augustyn, 1998).

„Zralé sexuální konání vyžaduje zralé osobní vztahy (Augustyn, 1998, s. 31).“ To by mělo být další, neméně důležitou součástí sexuální výchovy - zodpovědnost chápání vlastních činů v oblasti sexuálního života a vztahů. Toto ale dospívající získávají převážně od svých rodičů. Ať už vzorem prožívání jejich života, tak také upřímnými rozhovory o svém psychosexuálním vývoji. Pokud ale rodiče nežijí to, co vyprávějí, jejich poučování je zbytečné, protože dospívající se řídí převážně svědectvím svých vzorů - rodičů. Děti velmi citlivě pozorují vztah rodičů. Je naprosto přirozené, že si rodiče před dětmi vyznávají lásku například tím, že si

pomáhají, chystají pro sebe navzájem překvapení, letnými polibky nebo pohlazením (srov. Matějček 1996, Augustyn, 1998).

V. Täubner (1997) rozděluje sexuální výchovu ve škole do tří částí podle stupňů:

- I. stupeň by měl být zaměřený především na prevenci zneužívání dětí, nejen na kognitivní úrovni, ale převážně co se týká chování a dovedností. Také osvojování vhodné slovní zásoby žáků.
- II. stupeň se specifikuje na rozšiřování základních informací, je zde zdůrazněna problematika partnerských vztahů, sexuálního chování, pohlavních nemocí, puberty, rodičovství, apod.
- III. stupeň (střední školy) se výrazně prohlubuje výklad přátelství, lásky, sexuálních technik, ochrany před pohlavními nemocemi, antikoncepční metody apod. Je zde dobré přizvání odborníků na přednášky o různých tématech.

Dnes jsou ve škole zavedeny Rámcové vzdělávací programy, ve kterých jsou témata vyučování rozděleny do devíti základních vzdělávacích oblastí:

- Jazyk a jazyková komunikace (*Český jazyk a literatura, Cizí jazyk*)
- Matematika a její aplikace (*Matematika a její aplikace*)
- Informační a komunikační technologie (*Informační a komunikační technologie*)
- Člověk a jeho svět (*Člověk a jeho svět*)
- Člověk a společnost (*Dějepis, Výchova k občanství*)
- Člověk a příroda (*Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis*)
- Umění a kultura (*Hudební výchova, Výtvarná výchova*)
- Člověk a zdraví (*Výchova ke zdraví, Tělesná výchova*)
- Člověk a svět práce (*Člověk a svět práce*).

„Vzdělávací oblast Člověk a zdraví přináší základní podněty pro ovlivňování zdraví (poznatky, činnosti, způsoby chování), s nimiž se žáci seznamují, učí se je využívat a aplikovat ve svém životě. Jde tedy z velké části o poznávání zásadních životních hodnot, o postupné utváření postojů k nim a o aktivní jednání v souladu s nimi. Při realizaci této vzdělávací oblasti je třeba klást důraz především na praktické dovednosti a jejich aplikace v modelových situacích i v každodenním životě školy.

Vzdělávací oblast Člověk a zdraví je vymezena a realizována v souladu s věkem žáků ve vzdělávacích oborech Výchova ke zdraví a Tělesná výchova. Vzdělávací obor Výchova ke zdraví přináší základní poznání o člověku v souvislosti s preventivní ochranou jeho zdraví.

Rozšiřují a prohlubují si poznatky o rodině, škole a společenství vrstevníků, o přírodě, člověku i vztazích mezi lidmi a učí se tak dívat se na vlastní činnosti z hlediska zdravotních potřeb a životních perspektiv dospívajícího jedince a rozhodovat se ve prospěch zdraví (RVP 2007, s. 64).“ Neoddělitelnou složkou Výchovy ke zdraví je tedy i sexuální výchova. Je brána jako bio – psycho – sociální kategorie, která směřuje v souladu s vývojovými předpoklady, poznávacími možnostmi a získávanými zkušenostmi žáků k tomu, aby si postupně osvojovali a kultivovali své odpovědné chování, rozhodování a komunikaci v situacích, které souvisejí s jejich zdravím, rodinným životem, partnerskými vztahy a rodičovstvím a následným odpovědným založením rodiny (Kubrichtová, et al., 2007).

Rozdělení učiva Výchovy ke zdraví stanovuje Rámcový vzdělávací program takto:

„VZTAHY MEZI LIDMI A FORMY SOUŽITÍ

- vztahy ve dvojici – kamarádství, přátelství, láska, partnerské vztahy, manželství a rodičovství;
- vztahy a pravidla soužití v prostředí komunity – rodina, škola, vrstevnická skupina, obec, spolek.

ZMĚNY V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA A JEJICH REFLEXE

- dětství, puberta, dospívání – tělesné, duševní a společenské změny;
- sexuální dospívání a reprodukční zdraví – předčasná sexuální zkušenost; těhotenství a rodičovství mladistvých; poruchy pohlavní identity (RVP, 2007, s. 66).“

Mezinárodní federace plánovaného rodičovství (International Planned Parenthood Federation – IPPF) v roce 1995 schválila dokument Charta sexuálních a reprodukčních práv, který představuje etický rámec práva na sexuální a reprodukční zdraví. Jsou v ní formulována sexuální a reprodukční práva a tvoří základní rámec pro obsah sexuální výchovy všech stupňů školy:

- právo na život;
- právo na svobodu a osobní bezpečnost;
- právo na rovnost a ochranu proti všem formám diskriminace;
- právo na soukromí;
- právo na svobodu myšlení;
- právo na informace a vzdělání;
- právo rozhodnout se, zda uzavřít sňatek, založit a plánovat rodinu;
- právo rozhodnout se, zda a kdy mít děti;
- právo na zdravotní péči a ochranu zdraví;

- právo užívat plodů vědeckého pokroku;
- právo na shromažďování a politickou účast;
- právo na ochranu proti mučení a špatnému zacházení (Kubrichtová, 2005).

Bohužel i přes zavedení Rámcových vzdělávacích programů se setkáváme s různými názory na sexuální výchovu ve školách. „Úroveň sexuální výchovy ve školách značně kolísá a její úspěšnost je přímo úměrná schopnostem, sebedůvěře a charismatu pedagoga, který ji má na starosti. Hlavním zdrojem informací pro žáky tedy zůstávají časopisy, internet a vrstevníci. K jakým zkreslením tu ale může docházet, je nasnadě (Fifková, 2010, s. 17).“

Rizika při vyučování sexuální výchovy jsou převážně ve dvou extrémech. Buď se osoby, vyučující sexuální výchovu dostávají do rozpaků, když mají upřímně mluvit s žáky o sexuálních problémech, nebo druhý extrém je ten, když pedagogové mluví otevřeně „až moc“ a jejich výuka se soustřeďuje pouze na tělesnou oblast sexu. První případ pedagogů je založen na malé připravenosti či informovanosti osob, nedostatečné pedagogické způsobilosti, vlastní neuspořádanosti názorů v této oblasti nebo strach mluvit na toto téma. Následkem toho dávají dospívajícím nepřesné nebo vyhýbavé odpovědi na jejich otázky, což se potom projeví na důvěře k pedagogovi, či k dospělým obecně. Druhý případ pedagogů otevřených až nežádoucně je také pro mladé nebezpečný, protože dospělí si často neuvědomují, jak jsou mladí, dospívající lidé citliví. „Tento typ sexuální výchovy nabízejí především ti, kdo nemají náležitou jemnost a citlivost k dítěti a jeho skutečným potřebám, ačkoli mohou být dobře připraveni v oblasti biologické informace (Augustyn, 1998, s. 46).“

Nejdůležitější složkou celé výuky sexuální výchovy je důvěra. Důvěra jak mezi pedagogem a žáky, tak hlavně mezi rodiči a dětmi. Ve škole se důvěra někdy buduje velmi složitě. Učitel získá důvěru tím, že je k žákům otevřený, upřímný, citlivý a hlavně zodpovědný. Zároveň si ale musí dávat pozor, aby žákům nesděloval, ač třeba nevědomky, své vlastní problémy. Pedagog by se měl podstatě dostávat do role rodičovské, případně sourozenecké. Nikoli, jak většina lidí předpokládá, do role kamaráda, kdy se připodobňuje mládeži, ani do autoritářské pozice. Důležité také je, aby si žáci, na základě informací, které dostanou, formovali vlastní názor. Dospělí totiž rádi dětem vnucují svůj názor.

Další důležitou složkou je již několikrát zmíněná citlivost. Pedagog by měl být citlivý, jemný a diskrétní a především zohledňovat věk dítěte, se kterým hovoří. Ve škole se potřebná citlivost k dítěti nikdy pořádně neuskuteční, protože sexuální výchova je součástí výuky, není realizovaná individuálně a každé dítě je jinak citlivé, potřebuje jiné rady a informace. Potřebná citlivost se tedy může uskutečňovat pouze v rodině, kde se rodiče zaměřují na své děti individuálně. Proto jsme na začátku kapitoly zmiňovali, že nejdůležitější prostředí pro sexuální výchovu, je v rodině (Augustyn, 1998).

3.2.Principy a metody

„Pedagog, který působí v oblasti sexuální výchovy, musí své metodické postupy neustále konfrontovat s určitými pedagogickými principy, které sexuální výchovu zefektivňují a kultivují. Samozřejmě, že učitel aplikuje při výchově všeobecně známé pedagogické principy, jako je princip individuálního přístupu, přiměřenosti k věkovým zvláštěnostem, spojení teorie a praxe, postupnosti atd. Zvláštní zřetel klade na některé platné principy didaktické, především na principy názornosti a aktivity žáka. Sexuální výchova má však ještě své specifické principy, které logicky vyplynuly z dlouhodobých zkušeností se sexuální výchovou, především ve školství s dlouhou tradicí sexuální výchovy (Täubner, 1997, s. 10).“

Täubner (1997) uvádí několik světově uznávaných principů sexuální výchovy v podmínkách našich škol:

- spolupráce rodiny a školy;
- sexuální výchova je nedílnou součástí všeobecné výchovy;
- sexuální výchova vychází z vědeckého poznání a ze stupně rozvoje společnosti;
- sexuální výchova má koedukovaný charakter;
- princip etičnosti v sexuální výchově;
- princip aktuálnosti, latentnosti a projekce v sexuální výchově;
- princip komplexnosti a harmonického rozvoje všech oblastí;
- princip přiměřenosti a individuálního přístupu;
- princip aktivity žáka, dítěte a spolupráce s ním;
- princip pedagogičnosti a odbornosti v osobnosti vychovatele (učitele).

Metody, které jsou nejvíce uplatňované nejen v sexuální výchově, ale i v dalších oblastech, jsou především rozhovor, práce ve skupinkách nebo audiovizuální technika. Vše záleží na aktuálním tématu, rozpoložení dětí, ochotě spolupracovat a také na, již několikrát zmiňované, vzájemné důvěře.

Rozhovor můžeme vést s dětmi individuální nebo v rámci celé skupiny – třídy. Přičemž důležitější je (ten) individuální, protože ten se většinou uskutečňuje v rodině. Pokud by rodiče všechny problémy řešili se svým dítětem doma, byla by sexuální výchova ve škole zbytečná. Bohužel ale opak je většinou pravdou. Doma se rodiče s dětmi baví jen o nejdůležitějších věcech a ostatní nechávají na škole. Pokud se vůbec s dětmi o takových věcech baví. Dialog je opět stavěn na upřímnosti a důvěře. Jestliže se odehrává v rodině, je prokázáno, že lepší vztah je mezi stejnými pohlavími – čili matka s dcerou a otec se synem. Těžko se totiž člověk vciňuje do potřeb druhého pohlaví.

Další výbornou metodou je práce ve skupinkách. Občas by si měla třída rozdělit výuku na chlapce a děvčata, protože každé období svého dospívání prožívají jinak. Ve skupinkách opět vést metodu dialogu, ať už konfrontace vlastních názorů, či vlastní dosavadní životní zkušenosti. Děti se tím nejen dovídají mnoho informací od druhých, ale také se zároveň učí naslouchat druhému a pochopit ho. Také ve skupinkách mohou dostat různé konkrétní situace a mají za úkol vymyslet, jak by je řešili (zneužití, týrání, šikana...).

Využívání audiovizuální techniky je důležité, protože mladí lidé si více zapamatují, když o věcech slyší a vidí je. V dnešní době je celá řada dokumentárních filmů k sexuální výchově (např. film O sexu, Vztahy,...). Také je dobré, když má pedagog přehled o knihách, souvisejících s danou problematikou a některé dětem ukázat.

V hodinách sexuální výchovy se mohou použít mnohé další metody a aktivity, například pedagog vyrobí kartičky s různým názvoslovím (pedofil, koitální styk, homosexualita,...) a žáci mají za úkol seřadit je podle různých kritérií (jak to vidí oni, jak se k tomu staví společnost, ...), mohou dostat každý kartičky ANO – NE a na různé otázky pedagoga zvedat kartičky dle jejich názoru a mnoho dalších aktivit (Augustyn, 1998).

4. Láska a partnerství

4.1.Láska

Pojem sexualita se ještě přesně nepodařilo nikomu vymezit, což nás vede k tomu, že je to složitý pojem a zabývají se jím specialisté z mnoha oborů, jako například lékaři, psychologové, sexuologové, sociologové, či pedagogové (Kracík, 1992).

„Lidský pohlavní instinkt se skládá ze dvou složek – citové a fyzické (Anchell, 1996, s. 7).“ Víme, že musíme rozlišovat „jen“ pohlavní styk od lidských hodnotných vztahů a životních cílů, jako je láska a plození dětí.

Abychom ale mohli mluvit o sexuální výchově, nejprve si položíme otázku „Co je to láska?“ Když se dnes mladých lidí zeptáme, co je láska, tak nám každý odpoví něco jiného a začnou se potutelně usmívat. A to proto, že v češtině máme jeden výraz pro to, pro co má latina výrazů pět:

- agape – nazývá se láska Boží k nám lidem. Jí vděčíme za všechno. Bůh nás nejdříve a bez naší zásluhy miloval. Chce, abychom lásku dávali dále nesobecky;
- caritas – je naše odpověď na lásku. Projevuje se v naší lásce k bližnímu;
- amor – se nazývá přirozená náklonnost, jaká je mezi rodiči a dětmi, mezi sourozenci a přáteli. Vyrůstá z pokrevního příbuzenství nebo sympatií srdce;
- eros – se nazývá nadšená a srdečná náklonnost a něha mezi oběma pohlavími. Muž a žena nalézají zalíbení k sobě a cítí se k sobě přitahováni pro své vnitřní i vnější přednosti. Slovo „erotický“ je často zneužíváno a zaměňováno se slovem „sexuální“;
- sexus – je jméno pro onu smyslově – pohlavní přitažlivost, která se od tělesné touhy může stupňovat až k vášni. Tělesné a duševní vzrušení je Bohem dáno, aby muž a žena byli pohnuti k nejhlubší vzájemné odevzdanosti, aby je spojovala co nejvšeleji a tak aby bylo zajištěno potomstvo (Malý, 1979).

Proto u česky mluvících lidí vzniká často zmatek v tom, co je to vlastně láska. Ve vztahu mezi mužem a ženou by měla vznikat nejprve láska „amor“, potom přijít láska „eros“ a nakonec láska „sexus“. Dnešní mladí lidé toto pořadí ovšem často obrací. Nejprve přijde „sexus“, potom možná i „eros“ a diví se, kam se poděla láska „amor“, vždyť ta by měla být na prvním místě. A dají ji na první místo vedle sexu a vznikne rovnice „amor“ = „sexus, čili česky jednoduše řečeno láska = sex.

Lidé s tělesným postižením (a nejen s tělesným) jsou často závislí na někom ze svého okolí, proto více vnímají lásku „caritas“ a „amor“, a tudíž také jiným způsobem vnímají lásku „eros“ a „sexus“.

4.2.Partnerství

Člověk ve svém životě prochází různými sociálními vztahy, z nichž jeden z nejdůležitějších a hlavně nejintimnějších je vztah partnerský. V každém člověku je hluboko zakořeněná touha po životě v pospolitosti, po bezpečí a harmonii. Proto už v podstatě od mala hledá svého partnera. Zpočátku jsou to úsměvné „vztahy“ v mateřské škole, které ale, čím je člověk starší, nabývají větší a větší vážnosti. Ne v každém vztahu se ale dosáhne cíle a to takového, že najdeme partnera, se kterým budeme celý život. Lidé často vystřídají více partnerů, než potkají toho „pravého“ nebo tu „pravou“. Asi se nejde nijak vyhnout bolesti rozchodu, ale můžeme stanovit pravidla, které nám pomohou v partnerském životě. Kirschner (2002, s. 10) našel takové:

„Jedenáct pravidel partnerského života:

1. Najděte společně svá vlastní měřítka společného soužití, místo abyste slepě napodobovali chyby druhých.
2. Neslibujte si navzájem nic, o čem si nejste jisti, že to dodržíte.
3. Neočekávejte od partnera, že pak bude jiný člověk než předtím. A ani tehdy, když to slavnostně slibuje.
4. Nežádejte od partnera nic. Pokud sám neví, co musí do vztahu dát, pak stejně dlouho nevydrží.
5. Kdo se pro partnera neustále obětuje, nepomáhá mu tím. Jen ho povzbuzuje k tomu, aby požadoval stále více a sám sebe popíral.
6. Není důležité, kdo má pravdu, ale co je pravda. Ten, kdo chce mít neustále pravdu, nechce partnera, ale obdivovatele, který nemá vlastní názor.
7. Neočekávejte štěstí od nikoho jiného než sami od sebe. Pouze ten, kdo je sám šťastný, se s vámi může o štěstí podělit.
8. Láska žádné problémy neřeší, spíše neustále nové přináší.
9. Je lepší se hodinu prudce hádat než problém ze strachu nebo z ohleduplnosti navždy potlačit.
10. Každá agresivita vůči partnerovi je vždy agresivita, se kterou jste se vy sami nevypořádali.
11. Partnerský vztah je smíšená dvouhra, ve které jsou všechny problémy společnými protivníky.“

Ne všem budou právě taková pravidla vyhovovat, protože každý je individuální bytost a každý vztah je originální, proto si můžeme stanovit vlastní pravidla s partnerem, které budou pro nás a podle kterých se budeme snažit budovat vztah.

Co ale platí pro všechny vztahy, je uvědomění si, co všechno je člověk ochoten do vztahu vložit. Také je velmi důležité naučit se odpouštět, uznávat své chyby, ale také přijímat, a to jak lásku od druhého, tak také např. odpuštění. Člověk by si neměl hlavně namlouvat, že je spokojený a šťastný, když tomu tak ve skutečnosti není. Měl by si ujasnit, co od lásky a vztahu celkově očekává. A v neposlední řadě se s druhým naučit řešit problémy, jak vlastní, tak společné. Není důležité, kdo má pravdu, ale co je správné pro oba partnery. Samozřejmě bychom neměli zapomínat na učení se respektovat partnera (Kirschner, 2002).

Freud předkládá čtyři samostatné fáze sexuálně motivovaného partnerského vztahu:

1. výběr partnera – určování a výběr budoucího partnera;
2. pretaktilní fáze – verbální a nonverbální komunikace, tato fáze může trvat několik minut až dlouhé týdny, závisí na četnosti setkávání, na momentálním psychickém a fyzickém stavu, sociálních podmínkách a také na motivaci;
3. taktilní fáze (kontaktní) – přímý fyzický kontakt mezi partnery;
4. genitální fáze – tato fáze znamená již pohlavní styk partnerů.

Pokud tyto fáze přijmeme, lépe pochopíme sexuálně motivované aktivity u mužů ve vztahu k ženám a také přijmeme nutnost uplatňovat tento model u dospívající mládeže (in Janiš, 2002).

Niven (2004) sepsal knihu opírající se o zjištění vědeckých pracovníků, zabývajících se studiem partnerských vztahů. Ti upozorňují na mnoho aspektů, ve kterých lidé chybují. Ukažme si několik příkladů:

- „Lidé, kteří o sobě prohlašují, že věnují velké úsilí zlepšování svého vztahu, bývají o 33% méně často ve vztahu šťastni, než jsou lidé, kteří uvádějí, že stejnému cíli věnují jen mírné úsilí (Hairston, 2001, s. 21).“
- „Výzkumy zjistily, že ti, kdo si získávají podporu svého partnera tak, že před ním nic neskrývají, uvádějí o 61% častěji, že se jim této podpory skutečně dostává, oproti těm, kdo svým partnerům svou osobní situaci řádně nevysvětlí (Fitness, 2001, s. 64).“
- „Lidé, kteří pozitivně hodnotí svůj život a svět obecně, hodnotí o 42% častěji pozitivně i svůj vztah oproti lidem, kteří vnímají svůj život a svět kolem sebe negativně (Symmonds-Mueth, 2000, s. 83).“

- „Při výzkumech mužů a žen žijících po více než třiceti letech ve šťastném manželství se ukázalo, že nejčastější jimi uváděnou příčinou úspěchu vztahu je přátelství k jejich partnerovi (Bachand a Caron, 2001, s. 100).“
- „Lidé, kteří se vyznačují snahou být ve všem dokonalí, kteří jsou zcela přesvědčeni o správnosti svého počínání a kteří chtějí nalézt partnera s podobnými vlastnostmi, bývají se svým současným stavem svých partnerských vztahů oproti průměru o 33% méně spokojeni (Flett, Hewitt, Shapiro a Rayman, 2002, s. 206).“
- „Ve výzkumech přisoudili účastníci lidem s atraktivními těly o 59% větší šanci na dobré manželství a o 48% větší šanci na úspěšnou kariéru než lidem méně přitažlivého vzhledu (Bush, Williams, Lean a Anderson, 2001, s. 122).“

Při čtení posledního uvedeného výsledku výzkumu si můžeme snadno představit člověka s tělesným, či jiným, postižením. Ten má ztížené hledání vyváženého partnerského vztahu ještě o další faktory, jak uvádí Novosad (2000):

- zdravotní stav – omezení pohybu, či mimovolné pohyby, grimasy, což může vést k výrazné překážce v komunikaci i u jedinců s lehkým tělesným postižením;
- psychický stav – stav člověka je velmi ovlivněn jeho postižením, časté jsou pocity méněcennosti, egocentrismus apod. K předcházení těmto problémům slouží psychoterapie, která tyto jedince může nasměrovat cestou, na které mohou uplatnit své nadání a schopnosti. Tím se jejich psychický stav může dostat do harmonie. Člověk je potom více připravený na partnerský život;
- sociální klima – pokud jedinec pochází z rodiny, vyrůstá tedy v přirozeném prostředí pro podporu touhy po partnerství a má v rodině vzor. Pokud ale jedinec vyrůstal v ústavní péči, nastává problém, jelikož mu chybí vzor rodiny, a je tedy přirozené, že se neumí v situacích, které vyplývají z partnerství, orientovat. Opět zde nastupuje spolupráce s psychoterapeutem, dále i se sociálním pracovníkem a speciálním pedagogem.

Sociální klima ale neznamená jen rodinné prostředí, ale pohled celé společnosti vůbec na partnerství a sexualitu jedinců s tělesným postižením. Je zde na místě otevřená komunikace a uvědomění si společnosti, že touha po partnerském životě je potřeba každého z nás, nejen intaktní populace.

5. Sexuální výchova osob s tělesným postižením

5.1. Sexualita

Sexualita je součástí každé osobnosti. Jak už jsme zmínili výše, ještě nikomu se dosud nepodařilo vymezit jednotnou definici pro sexualitu. Sexuální život je jedním ze základních prvků společenského soužití a celkového chování lidí. Od ní máme odvozeny mezilidské vztahy – přátelství a také mezigenerační vztahy aj. „Sexualitu formují pudy, rozum a společenské faktory a není – li narušena proporcionalita těchto složek, probíhá sexuální život člověka bez vážnějších výkyvů (Kracík, 1992, s. 7 - 8).“

Sexualitu můžeme chápat jako nedílnou součást člověka, společenské soužití obou pohlaví, v němž do popředí vstupuje duševní stránka sexuality a jejích projevů. Lidská psychika se dělí na třetiny, z toho hlediska na nižší úrovni zůstávají pudové funkce, tzn. sexualita bez záměrného partnerského života. Dále na úrovni I. signální soustavy jde ve smyslu reakce na určitou situaci v životě, tzn. náhodné životní partnerství (např. u lidí na nižší úrovni nebo také u zvířat). Poté teprve na úrovni II. signální soustavy, kde mají již vliv vyšší hodnoty, jako např. morální, nabývá sexualita typických lidských vlastností se zapojením etických, estetických morálních, právních a dalších prvků. Tady potom nabývají významu i vztahy erotické, které jsou zaměřeny na duševní stránku sexuality. Tento systém je považován za otevřený k nejvyšším lidským hodnotám a za dynamický. Jako příklad můžeme uvést výchovu pozitivních mravních vlastností (Sovák, 1981 in Kracík, 1992).

„Pohlavní pud je výběrový a sblížovací reflexní děj ovlivněný hormonální činností a sloužící k zachování druhu. Pohlavní chování je souhrn psychosociálních a biologických lidských aktivit, jehož základem je vytvoření vzájemného páru na základě oboplné dobrovolnosti a souhlasu partnera (Kracík, 1987, s. 7).“

Chování mužů a žen je dáno hormony a také společensko – ekonomickou formací a morálkou, ve které lidé žijí a jsou v ní vychováváni.

„Sex má v životě člověka význam nejen reprodukční, ale také má funkci rekreačně – relaxační a sociálně – komunikační, a harmonické rozvíjení funkcí sexu je provázené s rozvojem osobnosti (Novosad, 2000, s. 39).“

Sexualita v dnešní době je již přirozeností kultury a díky ní lidé mohou prožívat na city bohatý život. Je tedy patrná důležitost a nezaměnitelnost sexuality pro spokojený život lidí. Také je důležitá pro biologickou podstatu života a její sociální důsledky. Je možné v ní rozpoznávat zdroj motivace pro činnosti lidí (Kracík, 1992).

Sexualita se liší v dětském věku od sexuality v dospělosti a to jak změnami psychickými, tak také změnami pudů. U dětí se jedná především o poznávání vlastního těla, hru s tělem a napodobování činností. „Vývoj dítěte můžeme rozdělit vzhledem k řešené otázce na složku sexuální, erotickou (emocionálně – sociální faktory) a pohlavní (pohlavní chování a prožitky). Vývoj sexuality také úzce souvisí s hormonálním systémem, jehož funkce se projevují v periodickém růstu dítěte; s nástupem puberty začíná perioda rychlého sexuálního a pohlavního vývoje, která končí dosažením plné pohlavní zralosti (Lapiňská, 1970 in Kracík, 1992, s. 8 - 9).“

Pro vývoj sexuality je důležité období adolescence a to jak raná adolescence (14,5 – 17 let), kdy se rozvíjí rozumové schopnosti, ale také období tzv. postpubescence (15 – 20 let), ve kterém se rozvíjí právě sexualita člověka.

Je důležité, aby si člověk uvědomil, že je rozdíl mezi sociální pohlavní zralostí, což je např. uzavření manželství a vlastní lidskou zralostí. „Často se hovoří o napětí mezi tělesnou zralostí a dosažením dospělosti, ve které je mnoho možností pro konfliktní situace. Jde především o psychické jevy, které vyplývají ze sociologicko – historických skutečností (obtíže navazování kontaktů s dospělými lidmi, bolest ze ztráty přátelství, pocity křivdy apod. (Lapiňská, 1970 in Kracík 1987, s. 8).“

5.2. Sexualita osob s tělesným postižením

U osob s tělesným postižením je psychický vývoj stejný jako u intaktní populace. Mnozí lidé považují osoby s tělesným postižením a osoby s postižením vůbec za osoby asexuální (Kracík, 1992). Ale opak je pravdou. Osoby s tělesným postižením mají v podstatě sexualitu stejnou jako osoby intaktní. Co však sexualitu osob s tělesným postižením odlišuje, jsou bariéry, které jim jejich postižení staví, a také negativní postoj ostatních lidí. Bohužel intaktní populace si neuvědomuje, že tito lidé jsou omezeni pouze tělesným postižením, ale jinak mají stejné potřeby partnerského života, jako zdraví lidé. Většinou není snížena ani potřeba sexuální aktivity. Potřeba partnera, kterého člověk miluje a kterým je milován, je jednou ze základních lidských potřeb, aniž by si to mnozí uvědomovali. Tím, že má člověk nějaké postižení, je tato potřeba ještě více umocněna.

Postojem, jakým se staví intaktní populace k osobám s tělesným postižením, se tyto osoby staví také k sobě, utváří si vztah k vlastnímu tělu a tím i ke své sexualitě. A právě díky tomuto negativnímu postoji bývá sexualita osob s tělesným postižením snížena a partnerské vztahy blokovány. Nikoliv fyzickou příčinou, ale příčinou psychickou - vlastním sebepřijetím. Důležité je nalezení vlastní identity, které se většinou děje v adolescenci. U osob s tělesným postižením ovšem toto hledání a nacházení může mít daleko delší průběh. Toto hledání je vázáno na řadu úkolů všech vývojových stádií, hlavně na získání sebedůvěry a důvěry. A právě přijetí

sebe sama a zdravá sebedůvěra jsou základem partnerských vztahů, ve kterých jsou jedinci schopni nejen přijímat city, ale také je opětovat. „V řadě případů se k primárnímu postižení přidružuje ještě postižení sekundární (např. psychická deprivace), které ve svých důsledcích může být větší překážkou úspěšné výchovy a partnerských vztahů než základní postižení“ (Kracík, 1992, s. 14).

Lidé se získaným tělesným postižením často uvádí, že najít odborníka, který jim poradí např. v profesní oblasti, není problém. Ten nastával, když se pokoušeli najít odborníka, který se zabývá otázkami sexuality (Kracík, 1987). V dnešní době je již odborníků více, problém spíše nastává v lidech. Stydí se za odborníkem zajít, co by si o nich pomyslel on, či ostatní lidé okolo. „Znovu se dostáváme k tradičnímu historicky a kulturně podmíněnému postoji společnosti, že postižený člověk je neschopný ve všem, co vyžaduje nezávislost, znalost a námahu. Těžce postižené osoby se neshodují s naším pojetím fyzické aktivity, pozitivní myšlenky týkající se sexuálního života jsou slučovány s mladým, krásným a atraktivním. Zdraví lidé si nedovedou představit postiženého člověka v sexuální situaci vzhledem např. k tělesné odlišnosti, nebo poruchám v komunikaci a pohyblivosti (Kracík, 1992, s. 11).“ Takové postoje společnosti ovlivňují nejen jedince s postižením, ale také jeho nejbližší okolí, jako je například rodina, která k němu může přistupovat buď s přehnanou vstřícností a péčí nebo právě naopak ne zcela důsledně.

„Můžeme říci, že předpokladem úspěšné terapie, výchovy a celkového osobního zrání postiženého jedince je realistická akceptace svého postižení i sebe sama (Kracík, 1992, s. 15).“

Skutečností je, že některá postižení, jako např. porušení míchy, mohou narušovat sexuální funkce, či jim zabraňovat. V některých případech není možné u žen těhotenství nebo u mužů je omezená schopnost erekce nebo ejakulace, či pohlavní potence. Někdy je postižením zabráněno pohybu, ale kompenzací, jako je změna pozice, jde tuto překážku překonat.

Nejzávažnějším a nejčastějším tělesným postižením byla a je dětská mozková obrna. Můžeme ale říci, že jen u menší části jedinců se zdravotním postižením jde o přímé poškození a porušení funkcí, které sexualitu omezují. Řešení těchto otázek ale patří do rukou odborníků, protože je zde nejdůležitější léčba a rehabilitace (Kracík, 1992).

K problémům sexuality a sexuálního života, které jsme uvedli, se připojují ještě náročné životní situace, které mohou nastat jak v ústavní péči, tak i mimo ni. Život osob s tělesným postižením v ústavní péči je souhrnem situací, které mohou být náročnější v plnění obvyklých životních úkolů a činností. Musíme také vzít v úvahu, že v soužití s opačným pohlavím není uplatňován pouze specificky sexuální faktor (vztah s druhým pohlavím), ale i nespecifické faktory (vliv okolí, dlouhodobý pobyt v Domovech pro osoby se zdravotním postižením apod.) (Kracík, 1992).

Pokud je jedinec s postižením umístěn v Domově pro osoby se zdravotním postižením, je zpravidla více závislý na pomoci další osoby. Těmto osobám také chybí vzory rodičů v jejich rolích, ze kterých by se mohli učit a brát si příklad pro své role otce či matky.

Na druhou stranu pozitivní na ústavní výchově je, že mohou osoby s postižením většinu činností dělat společně, např. pracovní nebo zájmové činnosti, společné trávení času apod. To jsou situace, které mohou pozitivně ovlivnit sexuální život tělesně postižených. A to tím, že se partneři poznávají ve více situacích, jak v běžných činnostech, tak i v náročnějších, jako například výlety, těžší práce apod. (Kracík, 1987).

Společnost často pohlíží na osoby s postižením jako na bezmocné děti. Tento postoj se spojuje na jedné straně s pocitem viny a na druhé straně s agresivitou. Sexualita a sexuální život jedinců s postižením je podle společnosti nežádoucí až odporný a očekává se od nich asexuálnost. Negativní přístup je ale také výrazně ovlivněn problematickým postojem k sexualitě zdravých lidí (Kracík, 1987). Názorem odlišnosti sexuality zdravých osob a osob s postižením se zabývala také Baštecká ve svých studiích (in Sborník SZP v ČR, 2000, s. 32 - 37).

Rozdílný vývoj identity jedinců nám může být pomocníkem při hledání rozdílů mezi sexualitou zdravých osob a osob s postižením. Při tomto hledání musíme rozdělit jedince s postižením do několika skupin:

- lidé s postižením získaným v raných stádiích vývoje;
- lidé s postižením získaným v dospělosti;
- lidé žijící v rodinách;
- lidé žijící v ústavních zařízeních.

Musíme zde ale připomenout, že jisté rozdíly tu jsou. Nelze ale hovořit o speciální či zvláštní sexualitě tělesně postižených. „Neexistuje nějaká zvláštní sexualita tělesně postiženého člověka, ale existuje řada společenských problémů v této oblasti života u postižených lidí, přičemž je samozřejmé, že každé postižení podle druhu a stupně i etiologie vyžaduje specifický přístup (Kracík, 1992, s. 36).“

6. Sexuální terapie

Vzhledem k tomu, že většina sexuálních dysfunkcí má svůj původ, spíše než organický, psychosociální, není potřeba medicínského léčení, ale sexuální terapie. Základním úkolem této terapie, stejně jako všech terapií, je zjištění příčiny poruch. Poté lidé chodí na individuální konzultace, na kterých dostávají od odborníků sexuologů rady, jak postupovat, aby problém vymizel nebo se alespoň zmenšil a obnovil se tak spokojený sexuální život.

Terapie vždy závisí na příčině problému. Například pokud je příčinou stres, musí se klient naučit stres zvládat. Pokud je příčinou úzkost z různých okolností, například strach z otěhotnění, je třeba ji terapií snížit. U klientů s tělesným postižením je častou příčinou nepřijetí sebe sama, svého postižení a také postoj společnosti k lidem s postižením. „Mnohé sexuální dysfunkce jsou výsledkem celkového nesouladu ve vztahu. Tyto případy jsou nejkomplikovanější, protože problém bývá zpravidla podmíněn vztahy v rodině jednoho či obou partnerů. Terapie bývá dlouhodobá a soustředí se na schopnost páru překonat problémy ve vztahu (Ars Medica, 2006, s. 256).“

Terapeut musí správně zvolit techniky, které klientovi nejlépe pomohou se s daným problémem vypořádat. Také se musí rozhodnout, zda bude terapie individuální, párová, či skupinová. Tato terapeutova rozhodnutí musí být individuální vzhledem k potřebě klienta.

Pro bližší představu zde uvedeme jako příklad Terapii podle Masterse a Johnsonové (Ars Medica, 2006, s. 257):

„Tyto terapeutické techniky mají za cíl omezit nevhodnou motivaci k sexuální aktivitě, kdy se člověk snaží sexem něčeho dosáhnout (orgasmu, donutit druhého k něčemu, dokázat něco k tomu druhému nebo k sobě samému). V okamžiku, kdy si člověk určí sexuální cíl, ztratí schopnost naplno prožívat sex, protože mozek zaměstnává jiné myšlenky a člověk není uvolněný a otevřený hlubokým prožitkům.

Masters a Johnsonová považují sexuální fungování za přirozené. To znamená, že kdyby nebylo zábrán, překážek nebo tabu, lidé by si uměli užít sex uvolněně. Místo aby mysleli na cíl, snažili by se o prodloužení svých příjemných pocitů, a tak ještě zvýšili uspokojení, které jim poskytuje tělesný kontakt. V takovém případě by byl orgasmus vyústěním a ne příčinou sexuálního aktu.

Hlavním cílem těchto technik je ukázat lidem používání fyzického kontaktu jako způsobu komunikace a naučit je soustředit se na příjemné pocity, které vyvolává tělesný kontakt.

Etapy, ve kterých probíhá nácvik:

1. Tělesný kontakt bez dotýkání genitálií.
2. Dotyky celého těla včetně genitálií, ale bez dosažení orgasmu.

3. Dotyky celého těla a genitálií s pokusem o dosažení orgasmu.
4. Dotyky těla a genitálií až do dosažení orgasmu ženy a nakonec soulož.“

PRAKTICKÁ ČÁST

7. Výzkumný cíl

Cílem této práce je zmapovat názory dospívající mládeže s tělesným postižením na sexuální výchovu ve školách a v rodinách, přípravu na partnerský život a jak vnímají své postižení ve spojení s partnerským životem.

Také bychom chtěli vyvrátit pomocí výzkumu názor, který ve společnosti ještě často převládá, že osoby s tělesným postižením nemají potřebu partnerského života a sexuality.

8. Výzkumné hypotézy

- Rodiče dospívajících nemají problém se sexualitou dětí.
- Informovanost o sexuální výchově není dostačující.
- Osoby s tělesným postižením vnímají své postižení jako překážku partnerského života.
- Osoby s tělesným postižením mají potřebu sexuality a sexu stejně jako intaktní populace.

9. Výzkumný vzorek

Výzkum byl uskutečněn mezi žáky brněnské Střední školy F. D. Roosevelta pro tělesně postižené. Tuto školu zřizuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Škola byla založena v roce 1954. V roce 1990 vznikla čtyřletá Obchodní akademie, jejíž studium bylo následně prodlouženo na pětileté. Ještě tentýž rok byla pojmenována na Obchodní akademii F. D. Roosevelta. Škola se postupem času rozrůstala, dnes je zde několik učňovských i maturitních oborů (obchodní akademie, krejčí, brašnář, elektromechanik pro zařízení a přístroje, zahradník, zpracovatel přírodních pletiv a další). Úzce spolupracuje s Domovem pro osoby se zdravotním postižením Kociánka, jejichž klienti navštěvují tuto školu.

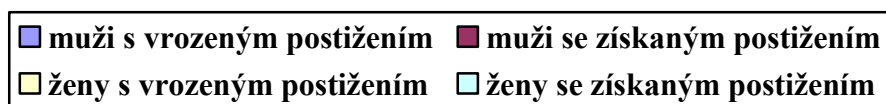
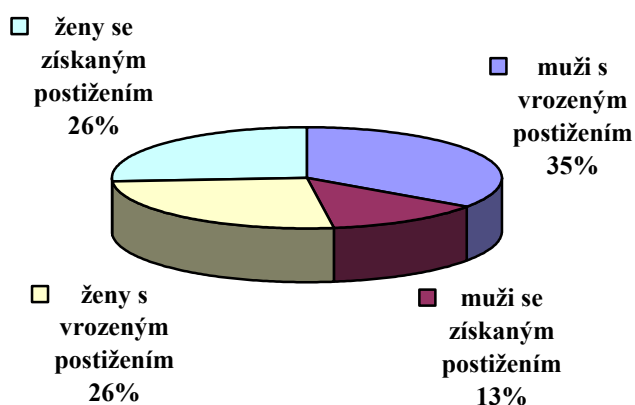
Základní charakteristika respondentů

V první otázce dotazníku jsme zjišťovali základní charakteristiku respondentů. Mimo základní rozlišení muži/ženy jsme zkoumali také dobu vzniku postižení – vrozené/získané.

Celkem nám odpovědělo 23 respondentů, z nichž bylo 12 žen a 11 mužů. Vrozené postižení mělo 14 respondentů, získané 9. Věk respondentů se pohyboval v rozmezí 18 – 24 let.

Tabulka č. 1 Rozdělení respondentů podle pohlaví, věku a postižení

Doba vzniku postižení	ŽENY		MUŽI	
	počet	průměrný věk	počet	průměrný věk
Vrozené	6	21,0	8	20,9
Získané	6	21,3	3	21,3
Celkem	12	21,2	11	21,1

Graf č. 1 Rozdělení respondentů podle pohlaví, věku a postižení

10. Výzkumné metody

Při volbě výzkumné metody jsme vycházeli z faktu, že téma je velmi osobní a intimní. Také že odpovědi by měly být co nejpřesnější a že bylo třeba oslovit co možná nejvíce respondentů. Následkem těchto faktů byl tedy vybrán anonymní nestandardizovaný dotazník, který se jevil jako nejvhodnější metoda. Bohužel má i své negativa, jako například možné špatné pochopení otázek a tím následně zkreslené výsledky šetření. Pedagogický slovník definuje dotazník jako „výzkumný a diagnostický prostředek ke shromažďování informací

prostřednictvím dotazovaných osob. Podstatou je soubor otázek (výroků) zkonstruovaný podle kritérií vědecké metodologie, předkládaný v písemné formě. Objektivnost získaných výsledků závisí významně na formulaci otázek, výběru respondentů a způsobu zadávání dotazníku... (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 49).“

Dotazník byl sestaven z 19 otázek, z nichž 5 otázek bylo s otevřenou odpovědí. U ostatních 14 otázek byla možnost výběru odpovědi.

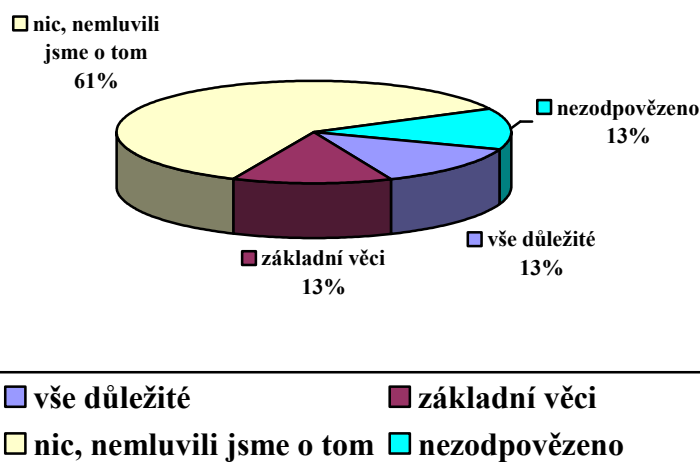
Cíl dotazníkového šetření korespondoval s cílem bakalářské práce.

11. Analýza výzkumného šetření

V této části práce jsou graficky vyhodnoceny jednotlivé odpovědi výzkumného šetření se stručným komentářem.

1. Co jste se dozvěděli od rodičů o sexuální výchově?

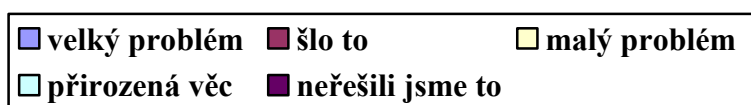
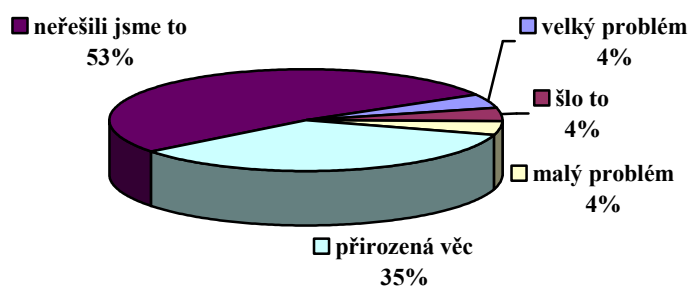
V této otázce bylo zjišťováno, zda rodiče informují o sexuální výchově své děti, nebo zda tyto informace přenechávají raději škole, či jinému zdroji informací. Jak je z grafu patrné, většina rodičů s dětmi na toto téma nemluví, což je škoda, protože právě rodiče primárně ovlivňují sexualitu svých dětí.

Graf č. 2 Informace o sexuální výchově od rodičů

2. Měli rodiče problém s vaším sexuálním životem nebo jej považovali za přirozenou věc?

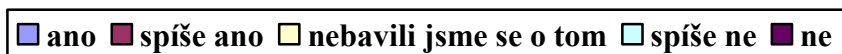
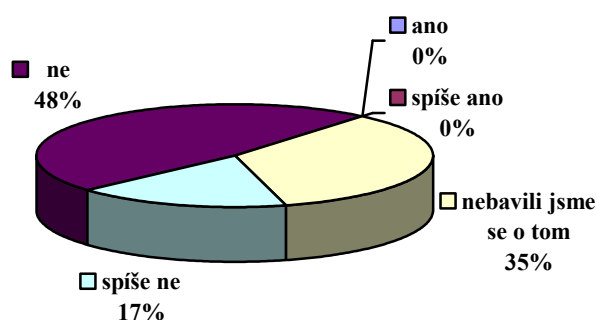
Nejprve musíme zdůraznit, že odpovědi na tuto otázku neukazují skutečný postoj rodičů k sexualitě svých dětí, ale že jde o subjektivní pocit dětí, který cítí ze strany rodičů. V grafu opět vidíme, že se v rodině otázkami sexuality příliš nezabývají, naopak ale, pokud se zabývají, většinou je považována sexualita za přirozenou věc.

Graf č. 3 Pohled rodičů na sexualitu dospívajících dětí

3. Měli jste konflikt s rodiči v otázkách sexuálního života?

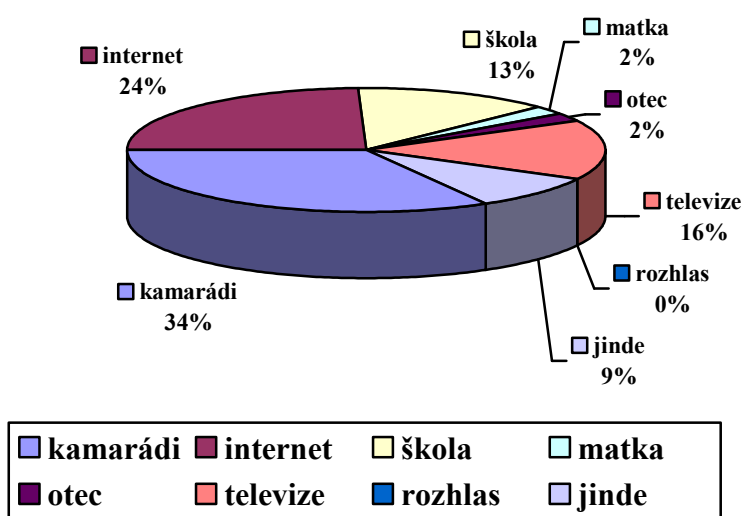
Z odpovědí na tuto otázku jasně vidíme, že konflikty s rodiči v otázkách sexuality převážně nejsou. Ale opět rodiče 35% respondentů se sexualitou svých dospívajících dětí nezabývají.

Graf č. 4 Konflikty s rodiči v otázkách sexuality dospívajících dětí

4. Odkud jste se dověděli nejvíc informací o sexuální výchově?

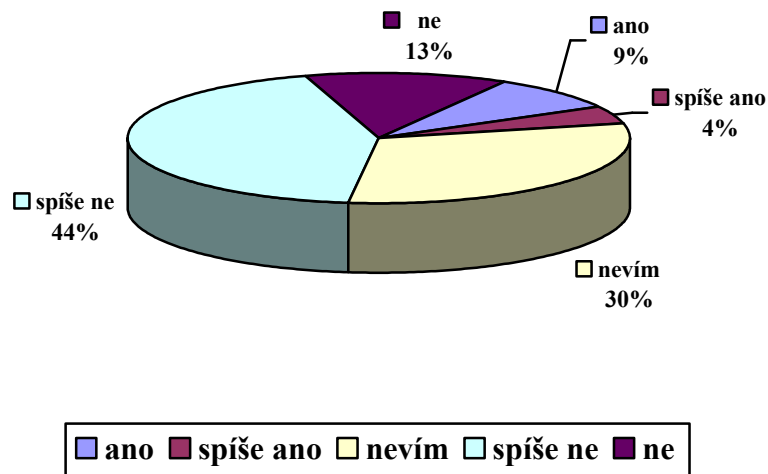
Cílem této otázky bylo zjistit, kde dostávají mladí lidé nejvíce informací o sexuální výchově. Z grafu je patrné, že nejvíce informací si předávají kamarádi mezi sebou. Dále jsou to nepřímé zdroje jako internet a televize. Dalším zdrojem pak je škola. 9% respondentů uvedlo, že se dověděli informace z vlastních zkušeností a poté ještě od vychovatelů v zařízeních. Je tedy vidět, že ač zařízení, jako Domovy pro osoby se zdravotním postižením nejsou speciálně uzpůsobena na řešení těchto otázek, hraje tento informační zdroj významnou roli v životě mládeže s postižením.

Graf č. 5 Zdroje informací dospívajících o sexuální výchově

5. Myslíte si, že je sexuální výchova v našich školách dostačující?

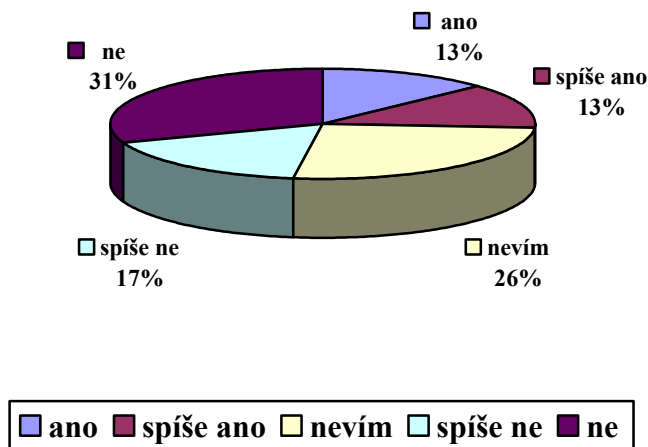
Cílem této otázky bylo zjistit, jak se mladí v dnešní době dívají na sexuální výchovu ve školách. 57% odpovědí se na sexuální výchovu dívá negativně a to by mělo upozornit především pracovníky a ředitele školy, aby se se zavedením Rámcových vzdělávacích programů opravdu dostatečně důsledně zavedla i sexuální výchova.

Graf č. 6 Míra dostatečnosti sexuální výchově ve škole

6. Myslíte si, že je rozdíl v sexuální výchově intaktní populace a lidí s tělesným postižením?

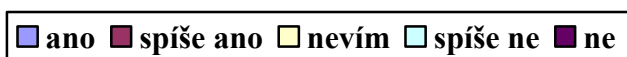
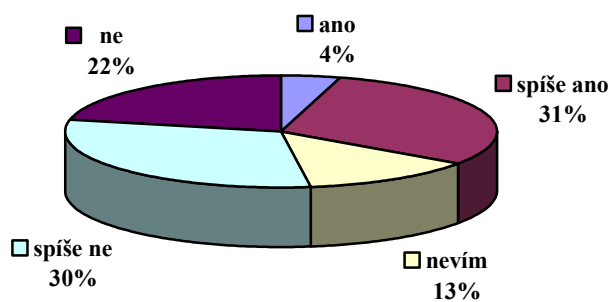
Vzhledem k tomu, že dotazníkové šetření probíhalo mezi studenty s tělesným postižením, bylo cílem této otázky zjistit, zda vidí rozdíl mezi sexuální výchovou zdravých osob a osob s tělesným postižením. Téměř polovina respondentů rozdíl nevidí. Tudíž ani intaktní populace by neměla hledat rozdíly, které většinou opravdu neexistují.

Graf č. 7 Rozdíl v sexuální výchově intaktní populace a osob s tělesným postižením

7. Myslíte si, že jsou dostačující informace pro mládež s tělesným postižením o partnerském životě, které dostanou ve školách?

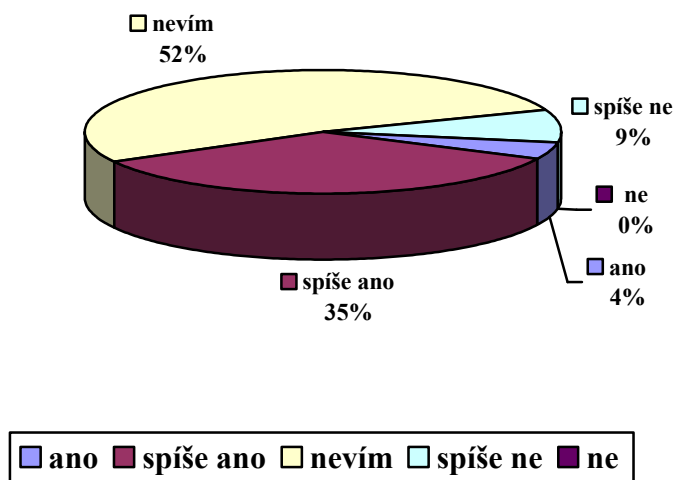
Úkolem této otázky bylo zjistit, zda se i mládeži s postižením ve školách dostává dostatečné množství informací o sexuální výchově a partnerském životě. 52% respondentů odpovědělo záporně, což je docela alarmující a smutné, protože je vidět, že jsou opravdu často považováni za asexuální a bez potřeby partnerského vztahu.

Graf č. 8 Dostatek informací pro osoby s tělesným postižením o sex. výchově ve škole

8. Myslíte si, že se mladí lidé s tělesným postižením dostatečně připravují na partnerský život?

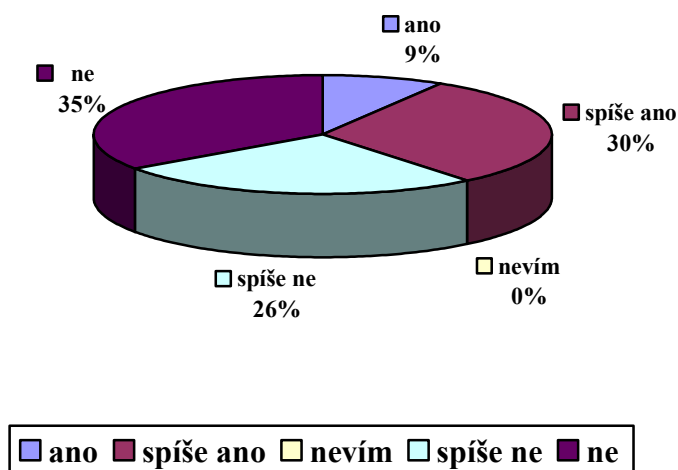
Tato otázka se mezi mladými s tělesným postižením nejeví moc úspěšná a dobře vybraná či položená, protože více než polovina odpověděla, že neví. Otázka tedy je, zda nebyla pochopena otázka nebo se s přípravou na partnerský život příliš nesetkali, či jim příprava na partnerský život nic nepřinesla.

Graf č. 9 Dostačující připravenost osob s tělesným postižením na partnerský život

9. Je pro vás seznamování a kontakt s opačným pohlavím těžký?

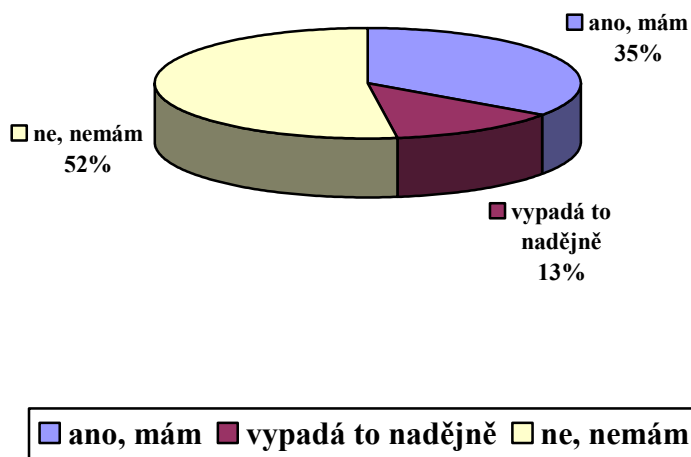
Touto otázkou jsme chtěli zjistit, zda kvůli svému postižení nemají mladí lidé nízké sebevědomí, díky němuž se bojí seznamovat s opačným pohlavím. Striktní ano odpovědělo pouze 9% dotázaných, kdežto naopak striktní ne odpovědělo 35%. Což značí, že sebevědomí na velmi nízké úrovni většina respondentů nemá.

Graf č. 10 Problém v seznamování s opačným pohlavím

10. Máte v současné době partnera/ku?

Úkolem této otázky bylo zjistit, zda dospívající s tělesným postižením navazují partnerské vztahy. Z grafu je patrné, že partnerské vztahy navazují, nicméně v důsledku svého postižení mají zřejmě složitější cestu při výběru svého partnera.

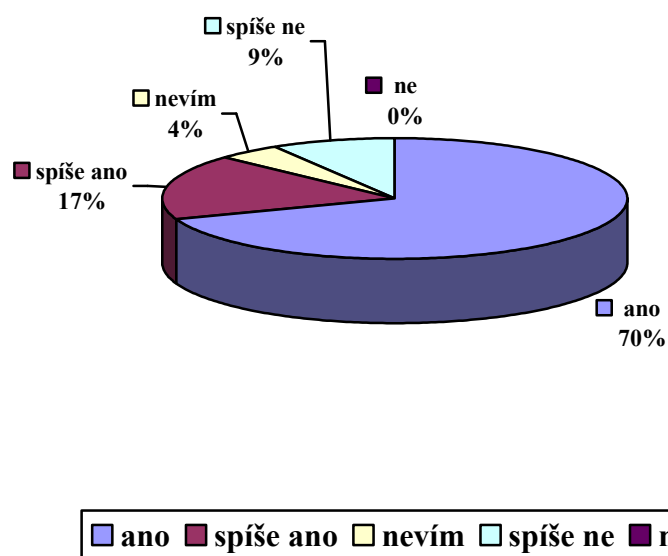

Graf č. 11 Četnost partnerských vztahů

11. Považujete partnerský vztah za potřebný ve svém životě?

V grafu 12. otázky je vidět, že v důležitosti potřebnosti partnerského vztahu v životě se dotazovaní shodují v 70%. Ani jedna odpověď není „ne“. Touha po partnerství je z hlediska psychologie zcela potřebná a přirozená u všech lidí, nezáleží na stupni postižení.

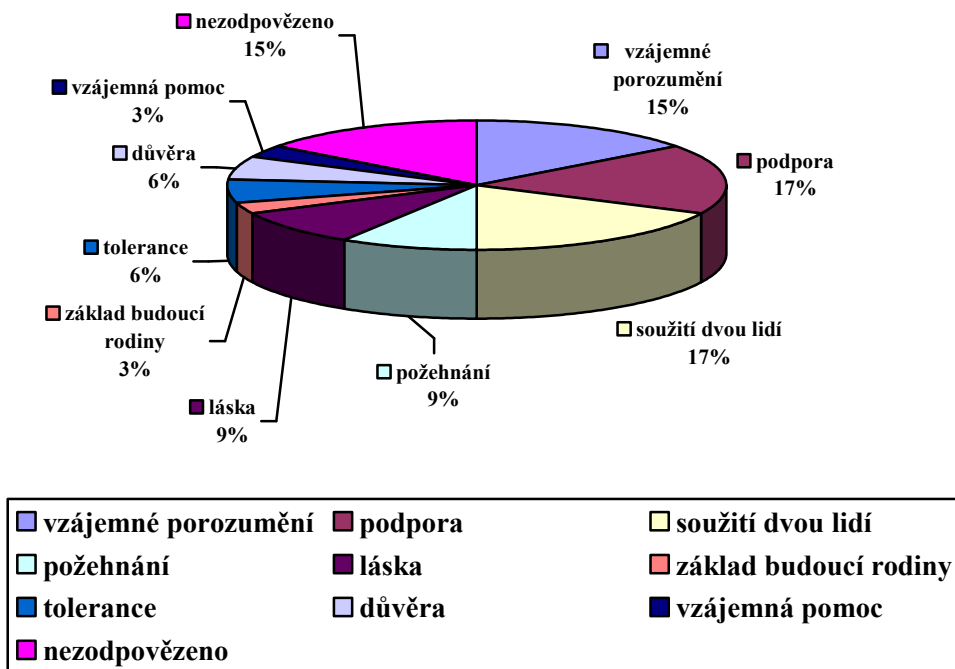

Graf č. 12 Potřebnost partnerského života u osob s tělesným postižením

12. Co pro Vás znamená partnerský vztah?

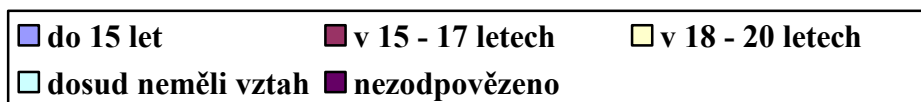
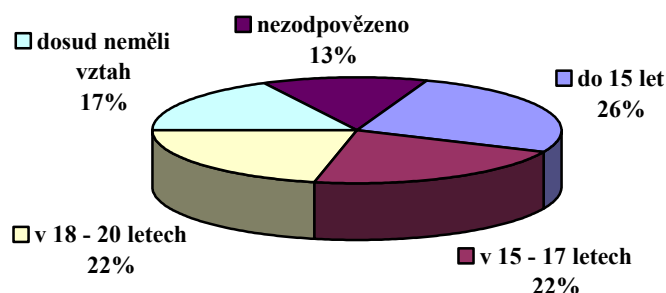
Na vyobrazeném grafu této otázky je možnost vidět, že pro lidi s tělesným postižením znamená partnerský vztah v podstatě totéž, co pro osoby zdravé. Jeden respondent ještě připsal, že partnerský vztah pro něj znamená také vzájemnou podporu sebedůvěry. Jiný, že je to odreagování od běžných činností, dále byla odpověď: „Prostě s někým chodit.“

Graf č. Co znamená pro osoby s tělesným postižením partnerský vztah

13. V kolika letech jste prožíval/a svůj první partnerský vztah?

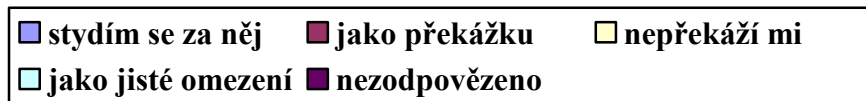
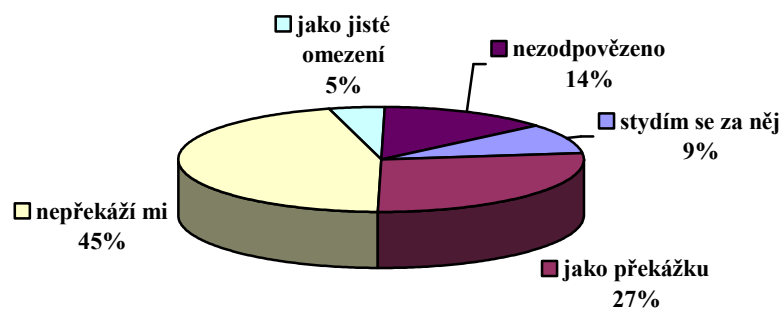
Z výsledků této otázky vidíme, že první vztahy dospívajících s tělesným postižením se věkem příliš neliší od prvních vztahů běžné populace. Kracík (1987) říká, že lidé s tělesným postižením navazují své první vztahy později, což jsme tímto šetřením mohli vyvrátit.

Graf č. 14 Věk prvního partnerského vztahu

14. Jak vnímáte svoje postižení ve spojení s partnerským životem?

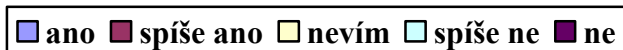
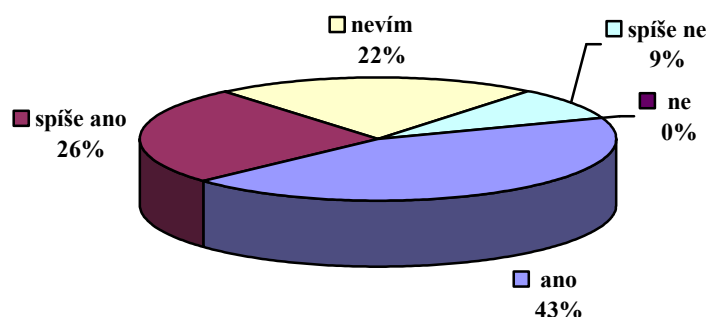
Cílem této otázky bylo zjistit, jak vidí jedinci s tělesným postižením své postižení ve spojení s partnerským životem. 45% odpovědělo, že jim postižení vůbec nepřekáží. Na první pohled by se z grafu zdálo, že oproti 45% je 27% poměrně malé číslo. Ale musíme si uvědomit, že pokud odečteme 14% respondentů, kteří otázku nezodpověděli, vyjde nám poměr 45% : 41% respondentům, kteří své postižení vidí negativně. Což už tedy je téměř půl na půl. To nám ale nevyvrací domněnku populace, že jsou tyto osoby asexuální a partnerský život nejen že nepotřebují, ale ani jim žít kvůli svému handicapu nemohou, pouze je omezuje, nezakazuje jim jej.

Graf č. 15 Pohled na postižení v partnerském vztahu

15. Považujete sexualitu za nedílnou součást vztahu?

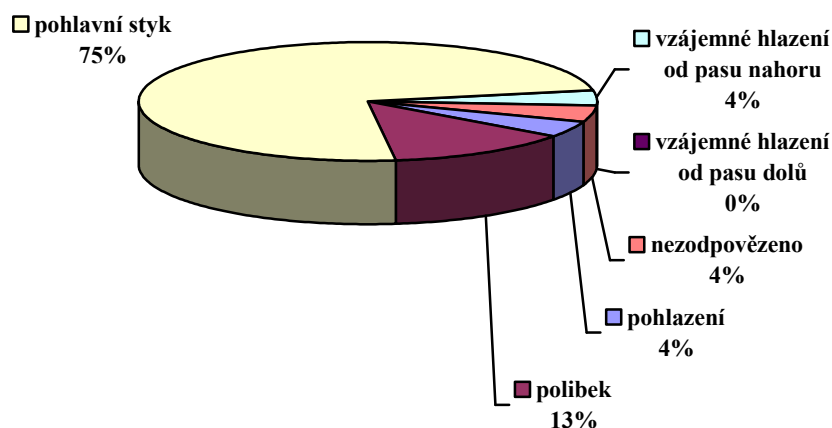
Sexualita je přirozená a nedílná součást partnerského vztahu. Úkolem otázky číslo 16 bylo zjistit, zda tento fakt vnímají i mladí lidé s tělesným postižením. 69% respondentů odpovědělo na tuto otázku kladně.

Graf č. 16 Sexualita – nedílná část vztahu?

16. Co už pro Vás znamená „sex“?

Cílem této otázky bylo zjistit, jak dnešní mládež s tělesným postižením vnímá význam slova sex. Pro kolik procent jej chápe jen jako pohlavní styk a pro kolik je sex už dnes zcela běžné líbání. 75% respondentů uvedlo sex jako pohlavní styk, 13% jako polibek a 4% dokonce jako pohlazení. Překvapující je, že nikdo neoznačil jako sex vzájemné hlazení od pasu dolů.

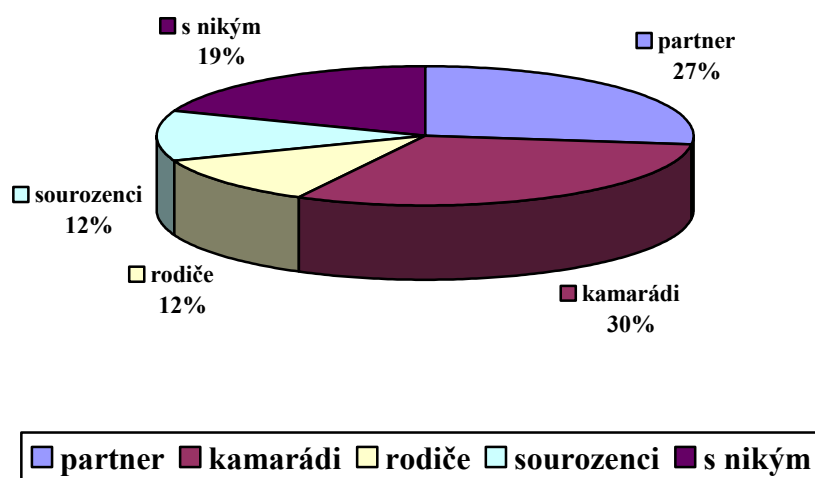

pohlazení	polibek
pohlavní styk	vzájemné hlazení od pasu nahoru
vzájemné hlazení od pasu dolů	nezodpovězeno

Graf č. 17 Co si osoby s tělesným postižením představují pod pojmem „sex“

17. S kým řešíte nejčastěji problémy sexuality?

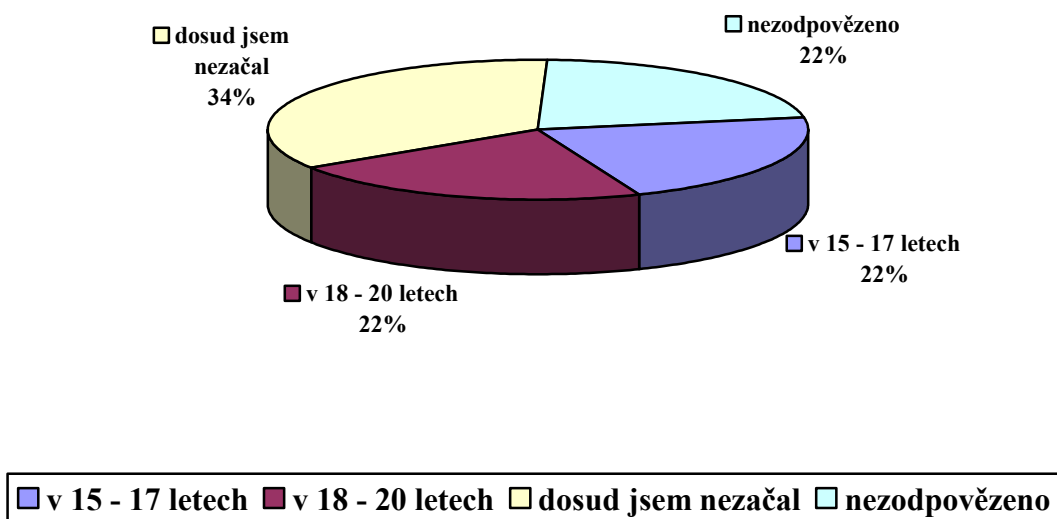
V této otázce bylo zjišťováno, s kým dotazovaní probírají otázku sexuality. Z výsledků je patrné, že nejčastější důvěrníci jsou kamarádi, dále potom partner. Až 19% mladých lidí s tělesným postižením otázku sexuality neřeší s nikým. Důležitou roli zde hrají i rodiče a sourozenci.

Graf č. 18 Důvěrníci v problémech sexuality

18. V kolika letech jste začal/a žít aktivně sexuálně (s partnerem/partnerkou)?

Z dotazovaných respondentů na tuto otázku 22% neodpovědělo, 34% dosud pohlavní styk nemělo. Jinak je průměrný věk prvního pohlavního styku podobný jako u běžné populace.

Graf č. 19 Věk prvního pohlavního styku

12. Závěr výzkumného šetření

Dotazníkové šetření mělo vytyčený cíl, který korespondoval s cílem bakalářské práce. Prostřednictvím 19 otázek byly zmapovány postoje mladých lidí s tělesným postižením k sexuální výchově v rodině a ve škole, ale i k vlastní sexualitě a partnerskému životu.

S pomocí anonymního nestandardizovaného dotazníku jsme ověřovali stanovené hypotézy:

- Rodiče dospívajících nemají problém se sexualitou svých dětí a mluví s nimi o ní.
- Informovanost o sexuální výchově není dostačující.
- Osoby s tělesným postižením vnímají své postižení jako překážku partnerského života.
- Osoby s tělesným postižením mají potřebu sexuality a sexu stejně jako intaktní populace.

12.1. Vyhodnocení stanovených hypotéz

Hypotéza č. 1: Rodiče dospívajících nemají problém se sexualitou svých dětí a mluví s nimi o ní.

V šetření se touto hypotézou zabývaly otázky č. 2 – 4. Nejčastěji bylo uváděno, že dospívající s rodiči o otázkách sexuality a sexuálního života nemluví. Z pohledu dětí nemají rodiče ale problém s jejich sexualitou.

Hypotéza č. 1 se částečně potvrdila a částečně vyvrátila.

Hypotéza č. 2: Informovanost o sexuální výchově není dostačující.

Na tento problém se v dotazníku zaměřovaly otázky č. 5 – 9. Z výsledků je zřejmé, že informovanost o sexuální výchově mládeže s tělesným postižením není dostačující.

Hypotéza č. 2 se potvrdila.

Hypotéza č. 3: Osoby s tělesným postižením vnímají své postižení jako překážku partnerského života.

Tímto problémem se v šetření zabývaly otázky č. 10 – 15. Z výsledků výzkumu patrné, že mladí lidé s tělesným postižením své postižení jako překážku nevnímají a mají potřebu navazovat partnerské vztahy stejně jako intaktní populace.

Hypotéza č. 3 se nepotvrdila.

Hypotéza č. 4: Osoby s tělesným postižením mají potřebu sexuality a sexu stejně jako intaktní populace.

Na poslední hypotézu byly zaměřeny otázky č. 16 – 19. Ze získaných údajů vyplynulo, že lidé s postižením mají stejnou potřebu sexu a sexuality jako běžná populace a že sex hraje v jejich životě velmi důležitou roli. Bohužel nebývá naplňován do takové míry, jak by si člověk s postižením přál. Tato hypotéza tedy vyvrací mylný názor intaktní populace, že jsou lidé s postižením asexuální.

Hypotéza č. 4 se potvrdila.

ZÁVĚR

Tělesné ani jiné postižení není žádný trest. Je to stav člověka, který ovlivňuje život nejen daného jedince, ale také často jeho okolí. Musíme připomenout, že postižení není jen problém jedince, jeho rodiny a blízkého okolí, ale také celé společnosti. Ta většinou nahlíží na zdravé osoby a osoby s postižením jako na dva světy žijící paralelně vedle sebe. Tomu tak ale není. Tělesné postižení je jen stav těla, který je odlišný od zdravého. Všechno „uvnitř“ je stejné, jako u zdravých jedinců. Člověk s tělesným postižením potřebuje jisté pochopení, porozumění a někdy také pomoc. To ale neznamená, že je jiný. Tělesné postižení může potkat každého z nás, například následkem úrazu či nemoci.

Partnerství a sexualitu lidé s postižením potřebují stejně jako ostatní. V učebních plánech dnešních škol je sexuální výchova pevně zařazena a má své místo. Přesto je probírána často jen okrajově nebo se zkrátka toto téma přeskočí, či se žákům pustí video, čímž ale neposkytnou dostatek byť jen základních informací. Tento problém se ještě více znásobuje ve speciálních školách. Je samozřejmé, že se netýká všech škol, některé školy se těmto tématům nevyhýbají, jak je ostatně z dotazníkového šetření patrné. Bohužel je takových zařízení ale pravděpodobně značná menšina.

Tato práce měla za cíl zmapovat pomocí anonymního dotazníkového výzkumu názory mladých lidí s tělesným postižením na sexuální výchovu ve škole a v rodině a následně ukázat, že i lidé s tělesným postižením mají potřebu sexuálního a partnerského života stejně jako intaktní populace. A také by mohla sloužit jako motivace pro pedagogy a výchovné pracovníky k podporování a respektu sexuální výchovy a partnerství dospívajících s tělesným postižením a předávání informací o nich.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- AUGUSTYN, J. *Sexuální výchova v rodině a ve škole*. Kostelní Vydří: KARMELITÁNSKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1998. ISBN 80-7192-331-1.
- GILBERT, G. *O dětech a výchově*. 1.vyd. Praha: PORTÁL, 2009. ISBN 978-80-7367-609-4.
- JANIŠ, K. *Sexuální výchova - příspěvek k teorii a praxi*. 1. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2002. ISBN 80-7041-377-8.
- KIRSCHNER, J. *Trénink pro partnerský život*. 1.vyd. Praha: PORTÁL, 2002. ISBN 80-7178-665-9.
- KRACÍK, J. *Kapitoly ze somatopedie - Výchova k manželství a rodičovství*, 1. vyd. Praha, STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1987.
- KRACÍK, J. *Patopsychologie postiženého dítěte - Tělesně a zdravotně postižené dítě*. 1. vyd. Praha, Univerzita Karlova v Praze, 1984. ISBN 17-292-84.
- KRACÍK, J. *Sexuální výchova postižené mládeže*, 1.vyd. Praha: KAROLINUM, 1992. ISBN 80-7066-626-9.
- MACHOVÁ, J. *Biologie člověka pro speciální pedagogy*. 2.vyd. Praha: KAROLINUM, 1994. ISBN 80-7066-980-2.
- MALÝ, T. *Ty a on – Ty a ona*. 3.vyd. Řím: VELEHRAD, 1979.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 1.vyd. Praha: PORTÁL, 1996. ISBN 80-7178-085-5.
- NIVEN, D. *100 tajemství uspokojivých vztahů*. 1.vyd. Praha: PORTÁL, 2004. ISBN 80-7178-823-6.
- NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. 1.vyd. Praha: PORTÁL, 2000. ISBN 80-7178-197-5.
- NOVOTNÝ, I., HRUŠKA, M. *Biologie člověka pro gymnázia*. 3.vyd. Praha: FORTUNA, 2003. ISBN 80-7168-819-3.
- PIPEKOVÁ, J. et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: PAIDO, 1998. ISBN 80-85931-

65-6.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8

PŠENIČKA, O. *Sexuální výchova v rodině*. 2.vyd. Hradec Králové: ATD, 1995. ISBN 901524-3-0.

RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. et al. *Speciální pedagogika*. 4.vyd. Olomouc: UPOL, 2006. ISBN 80-244-1475-9.

RENOTIÉROVÁ, M. *Somatopedické minimum*. 1.vyd. Olomouc: UPOL, 2002. ISBN 80-244-0532-6.

ROZINAJOVÁ, H. *Sex, manželstvo, rodičovstvo*. 2.vyd. Martin: OSVETA, 1984.

TÄUBNER, V. *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*. 2.vyd. Praha: FORTUNA, 1997. ISBN 80-7168-403-1.

VANIER, J. *Jako muže a ženu je stvořil*. Kostelní Vydří: KARMELITÁNSKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2009. ISBN 978-80-7195-225-1.

VÍTKOVÁ, M. *Somatopedické aspekty*. 1.vyd. Brno: PAJDO, 1999. ISBN 80-85931-69-9.

FIFKOVÁ, Hana. Extrémní stydlivost: proč vzniká?. In *Psychologie dnes*. Červen 2010, 16. ročník, č. 6., s. 18-19. ISSN 1212-9607.

KUBRICHTOVÁ, L. *Sexuální výchova* [online]. 2005 [cit. 2010-03-03]. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/247/SEXUALNI-VYCHOVA.html>>.

Rodinný a sexuální život zdravotně postižených. Sborník materiálů ze semináře, Praha 11. 12. 2000 (nepublikovaný materiál).

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Dotazník k připravenosti učitelů základní školy v sexuální výchově

Příloha č. 3: Test znalosti o sexuální výchově pro učitele základní školy

Příloha č. 4: Dotazník pro žáky základní školy k osobnostnímu přístupu učitele při sexuální výchově

Příloha č. 5: Hry v sexuální výchově

Příloha č. 1

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Štětínová a studuji v Olomouci na Univerzitě Palackého Speciální pedagogiku pro 2. stupeň základních škol a pro střední školy a Matematiku se zaměřením na vzdělávání. Přicházím k Vám se žádostí o vyplnění dotazníku k mé závěrečné bakalářské práci na téma: „**Sexuální výchova a příprava na partnerský život u dospívajících s tělesným postižením**“. Dotazník je **anonymní** a jeho odpovědi použiji pouze pro potřeby mého výzkumu.

Vybrané odpovědi, prosím zakroužkujte, z nabízených vybírejte pouze jednu odpověď, u otevřených otázek stačí krátké, heslovité odpovědi.

Předem Vám děkuji za spolupráci a Váš čas strávený při vyplňování dotazníku!

Michaela Štětínová

1.) Pohlaví

- žena
- muž

Věk

- .....

Postižení

- vrozené
- získané

2.) Co jste se dověděli od rodičů o sexuální výchově?

- .....
- .....

3.) Měli rodiče problém s vaším sexuálním životem nebo jej považovali za přirozenou věc?

- velký problém – šlo to – malý problém – přirozená věc – neřešili jsme to

4.) Měli jste konflikty s rodiči v otázkách sexuálního života?

- ano – spíše ano – nebavili jsme se o tom – spíše ne – ne

5.) Odkud jste se dověděli nejvíc informací o sexuální výchově?

- kamarádi   - matka   - rozhlas
- internet   - otec   - jinde: .....
- škola   - televize

6.) Myslíte si, že je sexuální výchova v našich školách dostačující?

- ano – spíše ano – nevím – spíše ne – ne

7.) Myslíte si, že je rozdíl v sexuální výchově intaktní populace a lidí s tělesným postižením?

- ano – spíše ano – nevím – spíše ne – ne

8.) Myslíte si, že jsou dostačující informace pro mládež s tělesným postižením o partnerském životě, které dostanou ve školách?

- ano – spíše ano – nevím – spíše ne – ne

9.) Myslíte si, že se mladí lidé s tělesným postižením dostatečně připravují na partnerský život?

- ano – spíše ano – nevím – spíše ne – ne

10.) Je pro vás seznamování a kontakt s opačným pohlavím těžký?

- ano – spíše ano – nevím – spíše ne – ne

11.) Máte v současné době partnera/ku?

- ano, mám – vypadá to nadějně – ne, nemám

12.) Považujete partnerský vztah za potřebný ve svém životě?

- ano – spíše ano – nevím – spíše ne – ne

13.) Co pro vás znamená partnerský vztah?

- .....
- .....

14.) V kolika letech jste prožíval/a svůj první partnerský vztah?

- .....

15.) Jak vnímáte svoje postižení ve spojení s partnerským životem?

- .....
- .....

16.) Považujete sexualitu za nedílnou součást vztahu?

- ano – spíše ano – nevím – spíše ne – ne

17.) Co už pro vás znamená „sex“?

- pohlazení - vzájemné hlazení od pasu nahoru
- polibek - vzájemné hlazení od pasu dolů
- pohlavní styk

18.) S kým řešíte nejčastěji problémy sexuality?

- partner
- kamarádi
- rodiče
- sourozenci
- s nikým

19.) V kolika letech jste začal/a žít aktivně sexuálně (s partnerem/partnerkou)?

- .....

Příloha č. 2

Dotazník k připravenosti učitelů základní školy v sexuální výchově

Zakroužkujte nebo doplňte vaše odpovědi.

1. *Rok narození:*
2. *Pohlaví:* žena – muž
3. *Místo bydliště* (obec, kraj):
4. *Absolutorium střední školy.* Uveďte typ SŠ a rok ukončení:
5. *Absolutorium vysoké školy:* ano – ne
Pokud ano, uveďte jaké (VŠ, fakulta, obor a rok ukončení studia):
6. *V současné době studuji na VŠ:* ano – ne
Pokud ano, uveďte jaké (VŠ, fakulta, obor a rok ukončení studia):
7. *V současné době učím na ZŠ:* ano – ne
Pokud ano, uveďte:
  - a) ve kterém kraji učíte:
  - b) typ školy: malotřídní – plně organizovaná

Ke každé otázce vyberte prosím vždy jen jednu odpověď.

Zakroužkujte písmeno u vybrané odpovědi.

1. **Dokáži definovat sexuální výchovu.**
  - a) naprosto souhlasím,   b) souhlasím,   c) nemám vyhraněný názor,
  - d) nesouhlasím,   e) nevím.
2. **Znám cíle sexuální výchovy.**
  - a) naprosto souhlasím,   b) souhlasím,   c) nemám vyhraněný názor,
  - d) nesouhlasím,   e) nevím.
3. **Vím, která základní témata patří do oblastí sexuální výchovy.**

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

4. Uplatňuji důsledně etické zásady sexuální výchovy.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

5. Orientuji se v sexuálních a reprodukčních právech.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

6. Podporuji humanizační aspekty sexuální výchovy.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

7. Ovládám principy (pravidla) sexuální výchovy.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

8. Dokáži využívat specifické metody při sexuální výchově.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

9. Dokáži vhodně uplatňovat specifické formy při sexuální výchově.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

10. Dokáži vhodně uplatňovat didaktické prostředky.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

11. Vím, v jakých rovinách probíhá sexuální výchova dítěte.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

12. Nedělá mi problém při sexuální výchově učit žáky dovednostem, a to v přiměřené míře a adekvátně jejich věku.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

13. Při sexuální výchově se často před žáky stydím.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

14. Mám problém komunikovat se žáky otevřeně a srozumitelně.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

15. Žákům odpovídá přímo a pravdivě.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

16. Neumím při realizaci sexuální výchovy improvizovat.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

17. Neumím vždy vhodně argumentovat na bezprostřední dotazy žáků.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

18. Dokáži vytvořit příznivou atmosféru při realizaci sexuální výchovy.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

19. Žáci se mi svěřují, mám jejich důvěru.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

20. Při sexuální výchově ochotně a rád/a diskutuji se žáky.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,

d) nesouhlasím, e) nevím.

21. K sexuální výchově mám pozitivní vztah.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

22. Při realizaci sexuální výchovy mi brání moje předsudky.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

23. Sexuální výchova mi převážně způsobuje trauma.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

24. Sexuální výchově se raději vyhýbám.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

25. Při sexuální výchově využívám svých zkušeností z role rodiče.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

26. Odmítám uskutečňovat sexuální výchovu z důvodu mé víry.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

27. Se sexuální výchovou mám jen negativní zkušenost.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

28. Žákům nepřekrucuji, netabuizuji či nezatajuji objektivní poznatky ze sexuální výchovy.

a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
d) nesouhlasím, e) nevím.

29. Vyměňuji si názory k problematice sexuální výchovy s ostatními kolegy.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

30. Vítám možnost dalšího vzdělávání v oblasti sexuální výchovy.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

31. Sexuální problematika v mém dětství byla v naší rodině tabu.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

32. Na 1. stupni základní školy jsem se nesetkal/a s výukou sexuální výchovy.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

33. Na 2. stupni základní školy jsem se setkal/a s výukou sexuální výchovy pouze v minimální míře.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

34. Se sexuální výchovou mám výraznější zkušenost až z období studia na střední škole.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

35. Ani studium na vysoké škole významně nerozšířilo moji zkušenost se sexuální výchovou.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

36. Po stránce pedagogicko – odborné (znalostní a didaktické) jsem výborně připraven/a k realizaci sexuální výchovy.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

37. Z hlediska osobnostní připravenosti k sexuální výchově mám nedostatky.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

38. Podporuji sexuální výchovu jakou součást učitelské přípravy na vysoké škole.

- a) naprosto souhlasím, b) souhlasím, c) nemám vyhraněný názor,
- d) nesouhlasím, e) nevím.

Příloha č. 3

Test znalosti o sexuální výchově pro učitele základní školy

Ke každé větě dopište prosím vaši odpověď.

1. Definujte sexuální výchovu. Sexuální výchova je:
2. Mezi základní cíle sexuální výchovy patří:
3. Obsah sexuální výchovy na ZŠ představují základní témata:
4. Etickými zásadami sexuální výchovy jsou:
5. K sexuálním a reprodukčním právům patří:
6. Humanizační aspekty výchovy tvoří:
7. Principy (pravidla) sexuální výchovy tvoří:
8. Ke specifickým metodám při uplatňování sexuální výchovy se řadí:
9. Ke specifickým formám při uplatňování sexuální výchovy se řadí:
10. Ke specifickým prostředkům při uplatňování sexuální výchovy se řadí:
11. Sexuální výchova dítěte probíhá v rovinách:
12. Snaha o zavedení sexuální výchovy do českých škol se datuje v období od:
13. Prvotní úlohu v sexuální výchově při předávání poznatků i vytváření dovedností a postojů k nim má rozhodně:

Poznámka: V příloze je upraveno řádkování a uveden pouze výčet testových položek.

Příloha č. 4

Dotazník pro žáky základní školy k osobnostnímu přístupu učitele při sexuální výchově

Zakroužkuj správnou odpověď:

Jsem: chlapec – dívka

Je mi: .....let

Chodím do školy: malotřídní – plně organizované, *v kraji* (dopiš):

.....
Učí nás: paní učitelka – pan učitel

Vyber z možností vždy jen jednu odpověď. Zakroužkuj písmeno u vybrané odpovědi.

Naše paní učitelka/pan učitel se při výuce sexuální výchovy:

1. stydí

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

2. ochotně nám odpovídá na všechny otázky

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

3. nic nám nezatajuje, nic nepřekrucuje

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

4. mluví s námi srozumitelně

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

5. má nějaké zábrany (tj. není ve své kůži)

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

6. vytváří pohodu ve třídě

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

7. má naši důvěru (tj. rádi se svěřujeme)

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

8. snaží se, abychom pochopili to, co se učíme (tj. je nám to hned jasné)

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

9. vyhýbá se některým tématům (tj. nechce s námi o nich mluvit)

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

10. snaží se, aby nás učení bavilo

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

11. užívá různé pomůcky (např. knížky, encyklopedie, hračky, věci a jiné)

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

12. říká nám, že se nesmíme na nic ptát

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

13. snaží se vysvětlvat, nebrání se odpovědím, mluví s námi atd., a to více než rodiče

a) ano vždy, b) většinou ano, c) někdy ano, d) většinou ne, e) nikdy

Příloha č. 5

Hry v sexuální výchově (Täubner, 1997, s. 30 – 39)

5 Hry v sexuální výchově

Sexuální výchova umožňuje svým obsahem využití i netradičních prostředků, mezi které patří především hry. V západním školství hra a dramatizace představuje významný motivační prvek ve výchově a vzdělávání dětí. Přes velkou tradici, kterou naše školství mělo, nenacházíme v současném výchovném systému dostatek prostoru pro využití hry jako prostředku, ale ani pro metody při formování osobnosti dětí.

Hry navozují neformální atmosféru mezi žáky a učitelem a umožňují volnější a nezávaznou konverzaci. Současně lze předpokládat, že některé hry vytvářejí určitý typ vhodného chování nebo vhodných dovedností. Hry rovněž dovolují i improvizaci. Nejsou tedy svým programem a organizací závazné a dovolují učitelům reagovat na různé situace a na zvláštnosti dětí.

Učitelům i rodičům opět doporučujeme již zmíněnou publikaci německých autorů Sielerta, U. a kol., kterou pro české podmínky upravil Pondělíček, I. pod názvem „Sexuální výchova“. Poskytuje široký výběr různých metod a her sexuální výchovy pro střední a starší školní věk. Čtenářům dále nabízíme určitý výběr dalších méně známých her. Hry musí čtenář chápat jenom jako inspirující nabídku pro inovaci v sexuální výchově. Proto uváděný výběr ani metodicky netřídíme. V seznamu literatury jsou uvedeny publikace, které pomohou zájemcům o tuto oblast rozšířit ještě více jejich okruh poznání. I když u každé hry uvádíme věkové doporučení, může vychovatel volně hru upravit i pro jinou věkovou kategorii.

5.1 „Podle mě“

Skupina dětí se volně prochází po místnosti, vychovatel zpočátku může určit začínajícího hráče, který zvolá „podle mě“. Děti se zastaví a hráč předvádí určité pohyby nebo chování, které si vymyslí. Děti jeho chování napodobují tak dlouho, dokud některé z nich neřekne „STOP“ a nezačne předvádět vlastní pohybové návrhy. Děti mohou po ukončení ukázky hádat, o jaký typ chování a o jakou situaci jde.

Metodické pokyny:

Učitel dětem doporučí téma pro předváděné pohyby a chování.

Například:

„*Předvedte, jak se chovají dva přátelé, kteří se náhodou potkají.*“ (Podávají si ruce, poplácávají se po ramenou atd.)

Nebo:

„*Zahrajte situaci, kdy se na taneční zábavě představuje chlapec dívce.*“ (Podává jí ruku, nabídne paži, doprovází ji ke stolu atd.)

Je možné, aby děti zahrály i část pantomimy (např. pomoc matce při umývání nádobí). Téma pohybů volíme podle věku dětí a podle fantazie samotných hráčů. Po určité době předvádějící hráči své návrhy okomentují a učitel je vhodně uvede do výchovné roviny.

Smysl hry:

Děti se zbavují ostychu v situaci, kdy je na ně soustředěná pozornost. Učí se přebírat dominantní roli. Učí se navazovat vzájemné kontakty mezi chlapcem a dívkou a v pohybech zvládat etiketu vzájemných vztahů. Hra je vhodná pro děti od 6 do 10 let.

5.2 „Kočka a myš“

Skupina dětí běží z jedné strany místnosti na druhou. To jsou myši. Jedno dítě je určeno jako kočka a ta se snaží dítě - myš při přeběhu chytit. To je ovšem možné jen tehdy, když je chytí při přeběhu nebo právě v okamžiku zastavení samotné. Myš se může totiž zachránit tím, že se chytí jiné myši za ruku nebo se s ní vzájemně obejmou kolem ramen. Když se kočka přece jenom podaří myš chytit, vymění si role a chycená myš je kočkou. Myši při jiné variantě hry mohou volně pobíhat po místnosti, ale vzájemně si mohou pomáhat objímáním jedině tehdy, když se zastaví. Hru můžeme ještě komplikovat tím, že se nemohou dvakrát po sobě chytit za ruce nebo objímat stejné páry dětí, nebo si nemohou pomáhat děti stejného pohlaví.

Metodické pokyny:

Při tom, když si myši vzájemně pomáhají, dbá vychovatel na to, aby obě děti souhlasily se vzájemnou pomocí. Nejprve zkusíme variantu chytání za ruce. Hra je vhodná i jako seznamovací, kde se myši musejí sobě vzájemně představit a hlavně si pamatovat svá jména. Po skončení hry vedoucí může děti písemně „vyzkoušet“, kdo si zapamatoval nejlépe jména. Pakliže se děti znají, mohou si dávat i přezdívky, které vyjadřují jejich zájmy apod.

Smysl hry:

Hra je vhodná pro zbavování ostychu dětí mezi sebou. Učí dotýkání a toleranci při dotýkání. Pomáhá při rozvoji etikety dětí ve vzájemných vztazích. Napomáhá vzájemnému seznámení se a poznání. Je vhodná pro děti 6 - 10 let.

5.3 „Stavba židle“

Hra se hraje ve smíšených párech, chlapec a dívka. Chlapci leží na zemi a představují „materiál“ na tvorbu židle. Dívky chlapce formují do tvaru židle, křesla, pohovky apod. Pak si ověří, jak jejich dílo funguje. Dívky mohou posléze vyzkoušet všechny ostatní židle a vyhlásit židli nejlepší. Je možné, budou-li dívky souhlasit, že se stanou tvarovacím materiálem ony a chlapci že budou „stolaři“. V jiné variantě hry může být i několik stolarů či návrhářů, kteří tvoří společně dílo.

Metodické pokyny:

Necháme děti, aby si zvolily páry, ve kterých chtějí židli stavět. Pakliže děti samy páry nevolí, můžeme losovat nebo jednoduše rozpočítat na sudé a liché. Jestliže nějaké dítě odmítne hru hrát, nenutíme je. Může být např. v porotě o nejlepší židli. Při stavbě židlí vychovatel dětem radí, aby židle nebyly stejné, dokonce je možné spojit dohromady dva přípravné materiály (dvě děti) a z nich vytvořit jednu židli. Dbáme na to, aby si děti neubližovaly, aby stolaři i zkoušeči židlí byli jemní.

Smysl hry:

Hra je velmi vhodná pro výcvik a takt vzájemného dotýkání. Vede i k sebeovládání a výcviku dotykové tolerance. Podporuje fantazii a potřebu vzájemné pomoci. Je vhodná pro děti od 6 do 10 let.

5.4 „Dotýkáme se“

Děti se volně pohybují po místnosti při známé populární písničce z magnetofonu. Po několika minutách vedoucí hry - vychovatel - ukáže místo dotyku (tvář, ruku, rameno atd.). Chlapec i dívka, kteří jsou u sebe nejbliže, položí ruku na předváděné místo a dále se spolu pohybují v rytmu hudby. Mohou volně jít po místnosti, mohou i tančit, ale dotýkají se jen tím způsobem, jak určil vedoucí hry. Na další pokyn učitele si hráči vymění partnery.

Metodické pokyny:

Nejprve volíme dotyky pouze rukou. Zásadně nevolíme dotyky na intimní části těla. Kdykoliv jeden partner odmítne hrát, jeho přání respektujeme. Můžeme volit i různé veselé varianty (dotyk nosem, bradou atd.). Hru můžeme kombinovat s požadavkem vzájemného před-

stavení se (tzv. „zájmové interwiev“). Děti se vzájemně informují o svých zájmech a zálibách a pak mohou veřejně vyprávět, co se zajímavého dozvěděly o tom druhém.

Smysl hry:

Děti se učí vzájemnému kontaktu bez pocitu ohrožení, nezdvořilosti či studu. Etiketa dotýkání a rozhovoru je učí i dovednosti vzájemné komunikace a poznávání druhého. Zvyšuje i vzájemný respekt a pocity důvěry. Hra je vhodná pro děti od 12 let.

5.5 „Pašerák vzácného zboží“

Hra je určena pro smíšené páry. Jeden z páru je pašerák a druhý celník. Pašerák si někde ve svých šatech nebo přímo na těle schová např. antikoncepční prostředek, který mu učitel předem potají půjčí. Závisí na věku hráčů, o jaký druh zboží jde. Celník se osahává, poklepává prsty a různými příkazy (udělej dřep, předkloň se, vyskoč atd.) pokouší objevit, kde je pašované zboží ukryto. Samozřejmě celník neví, co hledá. Celník také nesmí pašeráka „šacovat“, tedy nesmí mu sahat do kapes, pod oděv apod. Dotýká se jej jen svrchu. Někdy může i pašerák celníkovi pomáhat známým „přihovívá“, „zima“ atd. Když celník pašované zboží najde, tváří se, že nezná funkci pašovaného zboží (kondomu). Pašerák musí celníkovi dobře vysvětlit, k čemu se zboží užívá.

V náročnější variantě pašerák vědomě celníka mate, funkci zboží zastírá a lže. Celník musí přijít na lež a objevit celou pravdu. Pak si mohou role vyměnit a hra pokračuje. Hru je možné hrát i jako soutěž družstev, z nichž jedno vysílá pašeráka, druhé celníka, který je omezen časem na nalezení zboží a vyšetření případu.

Metodické pokyny:

Hru je možné hrát jen mezi dětmi a mládeží, kteří se dobře znají a dovolí si vzájemně nějaké důvěrnosti. Jakmile pašerák řekne, že mu je způsob hledání celníka nepříjemný (osahávání), nebo má pocit, že celník svoji roli zneužívá, může to celníkovi zakázat nebo i hru přerušit. Obtížnost úkolů a volbu antikoncepčních či jiných prostředků (pašovaného zboží) reguluje vychovatel podle věku dětí a jejich vědomostí.

Smysl hry:

Hra je určena pro netradiční seznamování s antikoncepčními prostředky nebo jinými prostředky, které se objevují i v péči o zdraví, o hygienu apod., a současně odstraňuje zábrany při manipulaci s nimi. Zdůvěrňuje kontakt dětí a mládeže s těmito prostředky jako s běžnými hygienickými prostředky. Učí je bez zábran a falešného studu kulturně hovořit a manipulovat s antikoncepčními prostředky. Hra je vhodná pro děti od 12 let.

5.6 „Hra na počasí“

Hra se hraje ve smíšených párech. Jeden hráč si sedne na židli čelem k opěradlu. Druhý hráč se postaví za jeho záda, nebo v důvěrnější variantě si sedne těsně za něj na tutéž židli. Vedoucí pošeptá hráči, který stojí za zády sedícího, nebo mu dá na papírku napsanou informaci, jaké je právě nyní počasí. Zadní hráč hranou ruky, prsty, klouby nebo dlaní musí toto počasí beze slov zahrát na záda a ramena sedícího. Záleží na věku dětí a na tom, jak je složitá instrukce o počasí (drobný déšť, lehký vánek, krupobití, první dešťové kapky, bezvětří atd.). Hráč na záda poklepává, jemně hraje nebo dlaně jen položí (bezvětří). Konec počasí naznačí hráč tím, že záda prstem přeškrtně. Sedící hráč má určit, jaké je počasí.

Metodické pokyny:

Hru může hrát najednou i několik dvojic, které určují stejné počasí podle pokynu učitele. Pak ovšem sedící hráč uhádnuté počasí zapíše na papír. Podle počtu poznanych druhů počasí se může určit vítěz ze stojících hráčů, kteří nejlépe počasí předvedli. Hra může mít i tu variantu, že sedící hráč neví, kdo na záda hraje, a s počasím hádá i tvůrce počasí.

Smysl hry:

Učit děti jemnému dotýkání, korektním vztahům mezi chlapci a dívkami. Uvést do neverbální citlivé a chápavé komunikace, zbavit ostychu nebo naopak hrubosti z rozpačitosti. Rozvíjet haptické vnímání. Hra je určena pro děti bez omezení věku.

5.7 „Gordické uzly“

Dvě skupiny hráčů utvoří dvě řady. Jeden hráč je Alexandr Makedonský a musí jít před zahájením hry za dveře. Hráči se v každé řadě drží pevně za ruce. Pak utvoří kříž tak, že jedna řada jakoby pólí řadu druhou. Stále se hráči v jedné řadě pevně drží za ruce. Pak první hráči v každé řadě začínají svoji řadu zaplétat do řady druhé tím, že couvnou až ke středu kříže, a odtud různě podlézají spojené ruce hráčů druhé řady nebo je přelézají atd. Samozřejmě, že za sebou táhnou svoji řadu. Vychovatel proplétání v určitém okamžiku ukončí. Pak zavolá Alexandra Makedonského, který má uzel rozplést, ale nesmí jej rozetnout tak, jak to udělal jeho slavný předchůdce. Najde tedy konec jedné řady, to pozná podle jedné volné ruky prvního hráče nebo hráče posledního. Vezme jej za ruku a zpět s ním a s celou řadou uzel rozplétá.

Metodické pokyny:

Jestliže hru hrajeme s menšími dětmi, stačí, když se zaplétá jen jedna řada do druhé, do té, která pasivně stojí. Ve složitější variantě pro starší děti je možné, aby se uzel pohyboval po místnosti v rytmu hudby a aby volné ruce měli jenom vedoucí řad. Konce se mohou spojit. Dbáme na to, aby se řady neroztrhly. Je také možné, aby část uzlu ležela nebo seděla na zemi. Hru lze pochopit i jako soutěž, v níž několik Alexandrů soutěží o nejrychlejší rozpletení uzlu. Podle počtu hráčů mohou být i uzly dva a také dva Alexandři. Hráči v řadách jsou při rozplétání pasivní, nijak Alexandrovi nepomáhají, ale ani aktivně proti němu nepostupují.

Smysl hry:

Hra je určena pro sblížení dětí dotykem, pro překonávání ostychu a zároveň ke vzájemné dotykové toleranci a korektnosti. Hra je vhodná pro děti od 6 let bez omezení věku.

5.8 „Mrkaná“

Hráči vytvoří dvojité kruhy, v němž partneři stojí za sebou. Přední hráč může sedět na židli, spoluhráč za ním stojí a dívá se pouze na svého kolegu před sebou. Uprostřed kruhu stojí jeden hráč a mrkáním se snaží k sobě přilákat některého z hráčů vnitřního kruhu. Hlídač za ním nesmí sledovat hráče uprostřed kruhu, ale hlídá každý pohyb svého spoluhráče. Přitom má ruce sepnuté vzadu za tělem. Lákaný hráč musí rychle a s různými fintami vyskočit a připojit se k hráči uprostřed kruhu, který jej mrkáním láká. Když se mu to podaří, mrká zase on a láká jiné spoluhráče. Hráč, který byl dosud uprostřed kruhu, zaujme opuštěné místo vylákaného hráče. Když se lákanému hráči nepodaří uniknout (hlídač postřehl pokus o únik a lehce ho rukou klepl nebo zachytil), stává se z něj hlídač a původní hlídač si sedne nebo se postaví na jeho místo do vnitřního kruhu.

Metodické pokyny:

Při hře dbáme na to, aby hlídač sledoval jenom svého hráče před sebou, a ne hráče uprostřed kruhu. Hlídač musí mít ruce sepnuté za zády a jeho klepnutí či zachycení unikajícího spoluhráče musí být jemné. Hra by neměla trvat déle než 10 minut. Snažíme se, aby se vystřídali všichni hráči.

Smysl hry:

Děti se učí neverbální komunikaci a zrakovému kontaktu s různým významem. Ve hře se objeví řada strategií právě ve zrakovém dorozumívání, a také různé způsoby chápání zrakových signálů. Děti se učí asertivně dívat se vzájemně do očí.

Hru mohou hrát všechny děti od 6 let.

5.9 „Hra na pomníky“

Hra je určena pro dvojice, v nichž jeden je sochař a druhý sochařský materiál (hlína, dřevo, mramor atd.). Může být i několik sochařů na jeden materiál, případně může být i více materiálů (několik dětí) - pokud se sochař nebo sochaři rozhodnou pro složitější nebo skupinovou sochu. Ostatní děti pozorují sochaře jako diváci. Sochař po celou dobu své práce mlčí, takže sochařský materiál (dítě) do poslední chvíle neví, co z něho chce sochař vytvořit. Materiál není vůbec aktivní, drží jen tak, jak ho sochař nastavil.

Pedagog může fungovat v roli zákazníka, který sochaři zadá, jakou chce sochu. Zadává témata vhodná pro jeho výchovný záměr (láska, něha, přátelství, opilec, matka atd.). Zadání musí být přiměřené věku dětí. Když sochař dílo dokončí, diváci hádají podle různých znaků, o jakou sochu jde. Sám sochař pak své dílo komentuje a vysvětluje, co je pro sochu podstatné. Tak vlastně odhaluje obsah pojmu matka, láska atd. Podle toho, co si zvolí. Dovolí to nejen vlastní postoj a hodnocení, ale také kritiku (opilec).

Metodické pokyny:

Hra může mít také variantu, že hrají všechny děti, které jsou rozděleny do dvojic, a vytvoří tak jakousi galerii, kterou pak všichni sochaři procházejí a snaží se poznat název díla. Pokud některé dítě odmítne dělat materiál pro sochaře, jeho přání respektujeme. Můžeme ho určit třeba porotcem pro hodnocení díla. Někdy může učitel hru pojednat jako pantomimu, a pak se sochař mění na režiséra. Sochařově komentáři k jeho dílu napomáháme návodnými otázkami, takže může vzniknout určité interview (o představě lásky a jejich průvodních jevech, o lásce mateřské atd.).

Smysl hry:

Dotýkáním učíme děti zbavovat se ostychu a nepřikládat vzájemným dotykům nepatřičné významy. Komentář k soše a případná debata dětí se sochařem umožní rozvinout netradiční dialog na téma sexuální výchovy. Hru mohou hrát děti od 6 let.

5.10 „Popínavá rostlina“

Hráči sedí uprostřed místnosti těsně natlačeni k sobě. Choulí se k sobě se zavřenými očima a představují si, že jsou šlahouny popínavé rostliny. V místnosti zní tichá uklidňující hudba a tichý hlas učitele je pomalu vede do činnosti. Nejprve popínavá rostlina zvedá hlavu, oči jsou stále zavřené, potom se zvedá horní část těla a nakonec se zvolna, jako šlahouny popínavé rostliny, vytrčí paže. Všichni opatrně a pomaloučku vstávají, hudba jemně dotváří plynulý pohyb dětí, stejně jako průvodní hlas pedagoga. Vzhůru napjaté ruce dětí se vzájemně dotýkají a spojují. Když jsou všechny ruce spojeny, učitel povolí dětem otevřít oči. Oči je možné otevřít teprve, až dozní hudba. Spojené ruce jsou stále vzpaženy a děti se pokouší šlahouny rozplést, aniž by se ruce rozpojily. Po celou dobu žádná dítě nemluví.

Hra končí, až když je popínavá rostlina rozpletena, nebo když neexistuje žádná možnost v rozplétání dále pokračovat.

Metodické pokyny:

Pro tuto hru je velmi důležitý výběr vhodné hudby a vytvořená intimní atmosféra. Dobře se uplatní, když před zahájením hry děti v kroužku na zemi zpívají nějakou klidnou romantickou píseň nebo když vychovatel vypráví nějaký romantický příběh. Stejně tak i po skončení hry není vhodná žádná bouřlivá atmosféra, aby děti mohly vychutnat romantiku vzájemného dotýkání a pocitové něhy.

Smysl hry:

Hra vychovává k vzájemné toleranci v dotyku, ke korektnosti v haptickém dorozumívání. Pomáhá při koncentraci na dotyk, odstraňuje zábrany, které jinak zvláště chlapci překonávají hrubostí a vulgaritou. To se konečně týká všech dotykových a kontaktních her. Hra je vhodná pro děti od 10 let.

5.11 „Kdo je kdo?“

Hra je variací na Bakalářovu hru „Znáte dobře své přátele?“

Vychovatel rozdá dětem papíry, na které děti písemně a čitelně zodpovídají dotazy učitele. Použije se připravený soubor deseti otázek, které směřují do určité oblasti soukromí hráčů. Každý hráč si připraví výstižnou a třeba i vtipnou odpověď a zapíše ji pod příslušným číslem otázky na svůj papír. Odpověď má být pravdivá, ale hráči musejí dávat pozor, aby se svou odpovědí před ostatními spoluhráči ihned neprozradili.

Po skončení dotazů všichni hráči odevzdají své papíry vedoucímu hry (nemusí být ani podepsané), který papíry promíchá, aby se podle pořadí nepoznalo, kdo odpověď psal. Pak čte odpovědi jednotlivých hráčů, které označí čísly (1, 2, 3 atd.). Děti se vžívají do osobnosti hráče, jehož odpovědi jsou čtené. Zapíše si do svých poznámek svůj tip na konkrétního žáka. Po přečtení všech odpovědí děti zveřejní svoje tipy. Do té doby je všechno tajné. Za každý správný tip se počítá jeden bod. V žádném případě žáci nedávají najevo, že se čte právě jejich odpověď a „fingují“ zápis do svých poznámek, jakoby také někoho tipovali.

Příklad souboru otázek:

1. V kolika letech by ses chtěl(a) oženit (vdát)?
2. Které tři vlastnosti by měl(a) mít tvůj (tvoje) partner(ka)?
3. Kterou vlastnost by tvůj (tvá) partner(ka) rozhodně neměl(a) mít?
4. Které dívčí (chlapecké) jméno se ti nejvíce líbí?
5. Kolik dětí bys chtěl(a) jednou jako rodič mít?
6. Jaké zájmy by měl(a) mít tvůj (tvá) partner(ka)?
7. Jak se zachováš, když uvidíš svého (svoji) partnera(ku), jak sedí v cukrárně s osobou opačného pohlaví a vesele si s ní povídá?
8. Jakým dárkem k narozeninám by ti tvůj (tvá) partner(ka) udělal(a) radost?
9. Rodiče zakázali tvému partnerovi (partnerce) jít s tebou do kina. Co tě napadne a co pak uděláš?
10. Napiš nějaký citát, verš nebo myšlenku o lásce, která se ti nejvíce líbí.

Metodické pokyny:

Hra se hraje nejlépe v počtu 5 - 12 hráčů. V případě, že se hraje ve větším počtu, pedagog vybere menší počet hráčů, které ostatní tipují. Na otázky však odpovídají všichni. Hra se uzavírá tehdy, když vychovatel přečte všechny odpovědi a hráči provedli všechny tipy. Nakonec hry se hráči přihlásí ke svým odpovědím a za každou správnou odpověď tipující získávají bod. Jednotlivých odpovědí můžeme využít ke komentáři nad problémem a k debatě. Chybné odpovědi nebo odpovědi naivní či žertovné nesmíme zesměšňovat, abychom žáky neodradili od dalších činností. Obsah otázek se musí upravit vzhledem k věkové kategorii hráčů a samozřejmě také vzhledem k výchovnému záměru.

Smysl hry:

Hra cvičí procesy vcíťování se (empatii) do druhého. Děti poznávají postoje a názory druhých a zároveň se učí vyjadřovat i postoje svoje. Hra děti vzájemně seznamuje a umožňuje určitý výcvik v předvídání chování partnera. Je vhodná pro děti od 12 let.

5.12 „Znáte mě?“

Hra je variací na Bakalářovu hru „Intuice“.⁵ Vedoucí hry požádá jednoho hráče, aby přednesl před skupinou nějakou krátkou (asi dvouminutovou) řeč. Tím ho chce skupině blíže představit. Může mu vzhledem k věku pomoci i s volbou tématu (moje koníčky, škola a já,

⁵Bakalář, E.: I dospělí si mohou hrát. Praha, Pressfoto, ČTK 1976.

moje první láska atd.). Pak dá tomuto „dobrovolníkovi“ přečíst seznam níže uvedených charakteristik, které může s ohledem na věk hráčů upravit. Dobrovolník si vybere deset charakteristik, o kterých předpokládá, že je jeho spoluhráči neznají, a na něž on sám může dát jednoznačnou odpověď. Označený seznam předá učitelé a ten jednotlivé označené charakteristiky čte hráčům jako otázky.

Například:

„Domníváte se, že hráč XY chce mít v dospělosti spíše jedno nebo více dětí?“

Ostatní hráči si zapíší svoji představu o správné odpovědi a hra pokračuje dále, až se vyčerpá celých deset charakteristik.

Po skončení hráč oznámí odpovědi, které na dotazy psal on. Ostatní spoluhráči si za každou správně odhadnutou odpověď zapíší bod.

Kdo získal 8 a více bodů, má vyšší stupeň intuice a empatie. Umí se vcítit do osobnosti druhého a odhadnout jeho chování. Kdo získal 6 - 7 bodů, ten je v intuici spíše průměrný. Výkony s 5 - 4 body ukazují na slabší schopnost vcítění; 3 a méně naznačují, že se dotyčný porozumění a vcítění do druhého musí ještě hodně učit.

Seznam možných charakteristik pro mládež od 15 - 18 let:

(Charakteristiky lze upravit podle věku hráčů)

1. Vadí mi, když můj partner kouří. Ano - ne.
2. Toleruji, když se můj partner na diskotéce mírně opije. Ano - ne.
3. Umím bez potíží zahájit rozhovor s dívkou (chlapcem), která se mi líbí a dosud ji (ho) neznám. Ano - ne.
  4. Kdybych měl volný čas, šel bych se svou dívkou (chlapcem) nejradyji
    - a) na procházku do parku,
    - b) do kina,
    - c) do kavárny,
    - d) na diskotéku.
  5. Myslím, že k pohlavnímu styku mezi chlapcem a dívkou může dojít
    - a) asi po tříměsíční známosti,
    - b) po roční známosti,
    - c) co nejdříve,
    - d) na čase známosti vůbec nezáleží.
  6. Chtěl(a) bych, aby můj partner měl koníčky z oblasti
    - a) sportu,
    - b) kultury,
    - c) přírody,
    - d) techniky.
  7. Rád tančím - netančím.
  8. K dívkám (chlapcům) jsem důvěřivý - nedůvěřivý(á).
  9. Počáteční neúspěch u dívky (chlapce) mě od dalších pokusů navázání bližšího kontaktu odradí - neodradí.
  10. Chtěl(a) bys, aby se tvůj budoucí partner podobal tvé matce (otci) především z hlediska povahových vlastností? Ano - ne.
    11. Až budu jednou ženatý (vdaná), chtěl(a) bych mít jedno - více dětí.
    12. Se svým otcem se v poslední době snášíme dobře - špatně.
    13. Se svou matkou se v poslední době snášíme dobře - špatně.
    14. Moji rodiče mi rozumí - nerozumí.
    15. Používání kondomu nebo jiné vhodné antikoncepce při pohlavních stycích mládeže pokládám za nutné - není to nutné.
    16. Když se mi někdo líbí, umím - neumím mu to dát najevo.
    17. Před prvním setkáním s partnerem mívám - nemívám velkou trému.

18. Lichotí ti, když se tvůj partner líbí i ostatním přátelům, nebo je ti to lhostejné?
 19. Až se jednou oženíš (vdáš), chtěl bys žít velmi blízko svých rodičů? Ano - ne.
 20. Jsem schopen(na) si se svým partnerem otevřeně povídat o intimních problémech.
 Ano - ne.
 21. Kdybys měl(a) výjimečnou příležitost podívat se na půl roku do Austrálie, ale současně bys riskoval(a), že za tu dobu tvůj současný partner na tebe zapomene. Přesto bys tam jel(a)?
 Ano - ne.
 22. Vadí - nevadí mi situace, ve kterých riskuji zesměšnění před svým partnerem.
 23. Umím - neumím udržet s partnerem plynulou a vtipnou konverzaci, jak dlouho chci.
 24. Pokládám za důležité, aby můj partner dbal o pečlivý zevnějšek a moderní oblečení.
 Ano - ne.
 25. Ke svým rodičům mám důvěru a mohu se s nimi bavit i o některých intimních problémech. Ano - ne.
 26. Můj budoucí partner musí - nemusí mít zájem o mé konfčky.
 27. Jsem rád, když mě můj partner často potřebuje a neumí si beze mne poradit. Ano - ne.
 28. Kdyby ses měl rozhodnout mezi atraktivním partnerem, který nemá vztah k domácím pracem, a partnerem méně atraktivním, ale se silným vztahem k domácnosti, komu bys dal přednost?
 29. Výchovu dítěte a péči o něj pokládám - nepokládám za hlavní smysl života v rodině.
 30. Pracovitost je - není vlastností, která posiluje pevnost manželství.

Metodické pokyny:

Hru může hrát celá třída dětí. Jednotlivé charakteristiky je možné upravit podle potřeby. Správné odpovědi se oznámí až na konci hry. Je rozumné jednotlivé odpovědi prodiskutovat. Hlavní slovo má ovšem hráč, jehož charakteristiky ostatní hádali. On také zdůvodní své postoje. Vychovatel nesmí reagovat s výsměchem nebo příkrým odmítnutím.

Smysl hry:

Smysl hry je v ověření a procvičování schopnosti vcítění se do osobnosti druhého a v ověřování a procvičování intuice. Jde zároveň o výcvik poznávání partnera. Hra je určena spíše pro děti nad 15 let.

5.13 „Party ve stoje“

Každý hráč představuje nějakou známou osobnost, jejíž jméno má připevněné na zádech. Jméno osobnosti však nezná. V krátkých rozhovorech s ostatními se pokouší zjistit, kdo je. Pomocí dotazů hledá svoji identitu. (V dotazech po své osobnosti může položit jen tři otázky). Odpovědi na dotazy mohou mít jen jednu ze tří možností: ano, ne, nevím.

Například:

„Jsem osobou z televize nebo z rozhlasu?“ (První otázka.)

„Jsem Jan Žižka?“ (Druhá otázka.)

Pokud si odpovídající není jistý, odpovídá raději nevím, aby tazatele zbytečně neklamal.

Hra končí, když všichni hráči objevili svoji identitu. Do té doby musí zůstat partnery v rokování i ti, kteří již svoji identitu znají. Jinak také mohou dostat další život, tedy jméno další osobnosti, a znovu hledat svoji identitu. Vítězem je ten, který svoji identitu odhalí nejdříve.

Při hře hraje jemná hudba, která iniciuje slušné a dvorné chování, hráči mohou popíjet nějaký nealkoholický nápoj. Tak je navozena atmosféra společenského party.

Metodické pokyny:

Vedoucí hry přiděluje jména osobností přiměřeně k věku a v intencích jeho výchovného záměru. Například chce-li dále pokračovat besedou o sexualitě, může volit osobnosti z této oblasti: Casanova, Don Juan, Manon Lescaut apod. Po skončení hry pokračuje debata o osobnostech, které jednotliví hráči představovali (o jejich vlastnostech, o přednostech i záporech) a o dnešním názoru na ně.

Smysl hry:

Ve hře se otevře prostor pro fantazii a improvizaci při pátrání po vlastní „identitě“. Současně může docházet i k určitým identifikacím a sebezpoznání, či k poznání druhých. Hráči se navzájem zprostředkovane poznávají a zjišťují svoje názory na známé a slavné osobnosti. Hra je vhodná spíše pro děti středního a staršího školního věku.

5.14 „Trhání partnera“

Hráči vytvoří dvojice (nejlépe chlapec a dívka). Dva mladí lidé, kteří se navzájem příliš neznají, se posadí do nějakého klidného místa. Dostanou velký arch balicího papíru. Jeden spoluhráč si na papír lehne a druhý vytváří otrháváním jeho obrys. Musí otrhávat velmi opatrně, aby obrys byl co nejméně poškozen. Přitom ten, kdo obrys vytváří, provádí interview s ležícím hráčem. Snaží se zjistit jeho vlastnosti, názory a postoje. Výsledky rozhovoru pak napíše na vytrhaný obrys. Může dokonce použít i různých kresebných symbolů. Pak si role vymění. Obrysy se připevňují na stěnu, až vznikne jakási galerie osob a jejich vlastností.

Hráči pak procházejí kolem obrysů a podle popsaných vlastností se pokoušejí uhádnout, komu obrysy patří, zda tazatel vystihl podstatu dotazovaného atp. Přitom lze vést velmi zajímavou diskusi o lidské povaze, možnostech partnerství, přednostech a případných záporech. Popisovaná osoba může k charakteristice zaujmout hodnotící postoj (souhlas, nesouhlas nebo doplnění). Hra je východiskem k besedě o volbě partnera, jeho vlastnostech a o způsobu jejich poznávání.

Metodické pokyny:

Hru může hrát omezený počet hráčů (nejvýše 12). Vyžaduje určitou intelektovou vyspělost a smysl pro toleranci. Vedoucí hry musí zabránit invektivám a urážkám. Hra má evokovat diskusi, ne odhalit charaktery hráčů. Místo trhání se může použít vystřihování nůžkami, případně stačí obrys ležícího obkreslit. Tím se zvýší naděje na identifikaci. Hrou je vhodné zahájit celou besedu.

Smysl hry:

Smyslem hry je snaha motivovat k diskusi o vlastnostech lidí a o jejich poznávání. Současně ukazuje na to, jak neexistují souvislosti mezi vlastnostmi fyzickými a psychickými (obrysy si budou hodně podobné). Hra je vhodná spíše pro mládež starší 12 let.

5.15 „Obrazová galerie“

Vedoucí hry rozloží na podlaze množství obrázků, fotografií a plakátů s milostnou a sexuální tematikou. Hráči volně mezi obrázky procházejí jako v galerii a každý vyhledá ten obrázek, který se mu nejvíce líbí, nebo který se mu líbí nejméně, nebo který mu nic neříká. Pak se všichni postaví do kruhu kolem obrázků rozložených na zemi (obrázky mohou být také připevněny na magnetické tabuli či na zdi). Každý ukáže na vybranou dvojici obrázků (na ten, který jej oslovil, a na ten, který odmítá) a vysvětlí důvody volby. Pokusí se uvést další intimní souvislosti. Záleží jen na hráči, do jaké hloubky chce jít.

Pak se na zemi vyznačí kladný a záporný pól a střed. Obrázky se znovu přesunou podle kladných a záporných voleb hráčů k pólům. Při přesunech dochází k diskusím mezi hráči a ke zdůvodněním pozitivního či negativního posunu.

Nakonec dochází k závěrečné diskusi; k hledání toho obecného, co přesunulo některé obrázky do kladného a jiné do záporného pólu a co je společné obrázkům uprostřed mezi póly. U kladného pólu bývají obvykle obrázky s tematikou kladných mezilidských vztahů. U záporného pólu se často vyskytuje pornografická tematika, brutalita atd.

Metodické poznámky:

Pornografická tematika se nesmí vyskytnout u mládeže mladší 15 let. Vedoucí hry, vzhledem ke zvolené tematice, musí věnovat velkou pečlivost výběru obrázků. Obrázky mají být pestré,

aby hráčům byla umožněna diferenciaci. Hráči musí mít také dostatek času na prohlédnutí celé galerie. Nikdo nesmí kritizovat hodnocení obrázku jinými spoluhráči. Každý akceptuje postoje druhých.

Smysl hry:

Hra navozuje vhodnou atmosféru k debatě o problémech sexuality a lásky. Umožňuje subjektivní hodnocení různých situací v závislosti na vlastních zkušenostech a znalostech. Umožní učiteli či lektorovi poznat určitou hladinu vědomostí a postojů mládeže, se kterou má vést besedu. Dokáže při přeskupování obrázků nalézt i určité zobecňující přístupy k lásce a k sexualitě. Hra je vhodná pro mládež od 12 let.

5.16 Psaní knihy

Učitel žákům nejprve navodí nějaký problém. Po vysvětlení provede určité aktivizační procvičení, besedu, může též zadat referáty jako domácí přípravu atd. Když si je jistý, že žáci o problému mají dostatek informací, zadá žákům potřebné instrukce.

Například:

„Vaším úkolem bude vytvořit knihu pro děti určitého věku (např. pro 13leté), které neumí číst česky. Bude to kniha obrázková. Děti se v ní mají dovědět všechno potřebné o chorobě AIDS a o infekci HIV. Tedy, jaká je to nemoc, jak se přenáší, jak vypadá, jak se projevuje a také jak se mohou děti a lidé proti této nemoci preventivně chránit.“

Metodické pokyny:

Žáci mají k dispozici sešity (budoucí knihy), pastelky, tužky a pomocný materiál k tématu, který mají možnost studovat.

Úkol je vhodné zadat několika skupinám najednou. Je potřeba též vymezit čas na tvorbu „knihy“ (nejlépe vyučovací hodinu). Žáci mohou pracovat se symboly, s kresbami, mohou tvořit koláže atd. Mají mít k dispozici odborného poradce (učitele nebo pomocného odborníka). Nakonec se společně s dětmi vyhodnotí nejlepší „kniha“.

Je možné každé skupině zadat i jiný úkol, který se vztahuje k jednomu tématu. Tím umožníme hlubší proniknutí do tématu. Jedna skupina může vytvořit knihu „Co to je AIDS a jak se projevuje“, druhá skupina „Jak se přenáší virus HIV“ atd. Vznikne tak několikadílná „publikace“. Autor knihy tuto hru procvičoval se studenty pedagogické fakulty, kteří své „publikace“ pak rozdali žákům základní školy. Až tak daleko může jít učitel na nižším stupni škol.

Smysl hry:

Žáci musí hledat výtvarné formy výrazu problému a jeho rozvíjení. To je vede ke vzájemné diskusi o problému, k hledání věcí podstatných a nepodstatných, k hledání v knihách a jiných odborných pramenech. To vše výrazně zvýší angažovanost v problému, hlubší identifikační prožitky a pocit kreativity. Téma učitel zadává podle věku žáků.

Hra je vhodná pro žáky středního a staršího školního věku.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Štětinová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Jurkovičová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Sexuální výchova a příprava na partnerský život u dospívajících s tělesným postižením
Název v angličtině:	Sexual education and preparation for partnership life of young adults with physical disability
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na sexuální výchovu a přípravu na partnerský život dospívajících s tělesným postižením. Teoretická část je zaměřena na tělesné postižení, sexuální výchovu ve školách a sexualitu osob s tělesným postižením. Praktická část analyzuje pomocí dotazníku názory a zkušenosti dospívajících s tělesným postižením. Cíl bakalářské práce korespondoval s otázkami v dotazníku.
Klíčová slova:	Sexuální výchova, tělesné postižení, partnerství, láska, sex, pohlaví, pohlavní orgány, dospívající, mládež.
Anotace v angličtině:	This graduation thesis deals with the sex education and the preparation on partner life of adolescents with physical handicap. The theoretical section is concerned on physical handicaps, sex education in schools and sexuality of people with physical handicap. By due the questionnaire the practical section analyses options and experiences of adolescents with physical handicaps. The aim of this project corresponded with questions in the questionnaire.
Klíčová slova v angličtině:	Sex education, physical handicaps, partnership, love, sex, gender, sex, genital organs, adolescent, youth.

Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha č. 1: Dotazník</p> <p>Příloha č. 2: Dotazník k připravenosti učitelů základní školy v sexuální výchově</p> <p>Příloha č. 3: Test znalosti o sexuální výchově pro učitele základní školy</p> <p>Příloha č. 4: Dotazník pro žáky základní školy k osobnostnímu přístupu učitele při sexuální výchově</p> <p>Příloha č. 5: Hry v sexuální výchově</p>
Rozsah práce:	52 s.
Jazyk práce:	Český jazyk